ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים

130

ינואר עד אפריל 2011

בנק ישראל
חטיבת המחקר

ירושלים, סיוון התשע"א • יוני 2011

©

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל.

הרוצה לצטט רשאי לעשות כן בתנאי שיציין את המקור.

מס' קטלוגי : 3077511130/2
דפוס איילון, ירושלים

חלק א': סקירת ההתפתחויות השוטפות
ינואר עד אפריל 2011

עיקרי הדברים

בתקופה הנסקרת, ינואר-אפריל 2011, הוסיף המשק הישראלי לצמוח. פער התוצר היה חיובי, האינפלציה עלתה, התעסוקה התקרבה למלאה, והיצוא וההשקעה עלו, על רקע ההתאוששות בארה"ב וברבות ממדינות אירופה. השיפור במצב המשק התבטא בצמיחת התוצר המקומי הגולמי ברביע הראשון ב-4.7 אחוזים (ושל התמ"ג העסקי ב-5.8 אחוזים), בדומה לקצב הצמיחה השנתי של 2010 (4.7 אחוזים) ומעל לצמיחת התוצר הפוטנציאלי. הצמיחה התבטאה גם במדד המשולב למצב המשק, שעלה בחודשים ינואר עד אפריל ב-6.2 אחוזים (במונחים שנתיים, איור א'-1).

פער התוצר, שהצטמצם ברביע הרביעי של 2010 (איור א'-2), היה חיובי בתקופה הנסקרת, מפני שקצב הצמיחה היה גבוה מקצב הגידול של התוצר הפוטנציאלי, ומפני רמתה הנמוכה של האבטלה. הפער החיובי גרם בתקופה זו ללחצים אינפלציוניים, ועודד הגדלה של ההשקעה ושל יבוא מוצרי ההשקעה לשם הרחבת פוטנציאל הייצור. לכך התלוותה

איור א'-1

רמת הפעילות במשק[1], 2005 עד אפריל 2011
(מדד, ממוצע 2005=100)

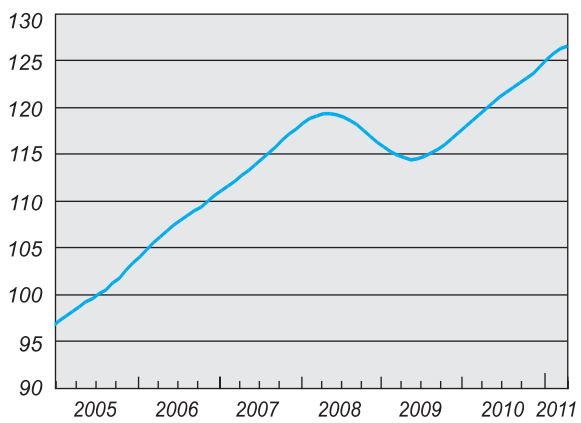

[1] המדד המשולב של בנק ישראל, לרבות המגמה ארוכת הטווח של גידול הפעילות במשק.

איור א'-2

פער התוצר,
2005 עד אפריל 2011

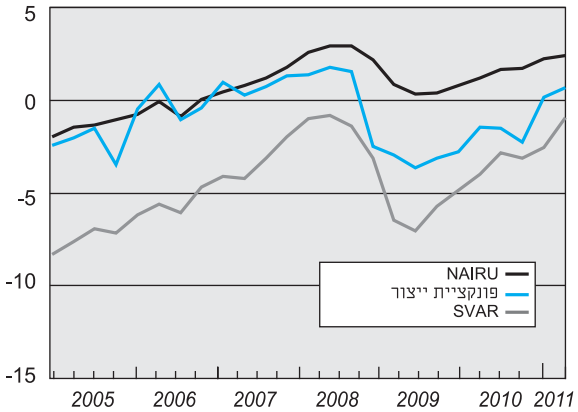

העלאת הריבית במשק, שמטרתה להביא לתמחור נכון של ההשקעה והחיסכון בסביבת הצמיחה הכלכלית ולריסון האינפלציה. סעיפי המקורות והשימושים הגיבו בהתאם. עלייה מהירה של הצריכה הפרטית ברביע הראשון, מדד גבוה של אמון הצרכנים, עלייה של הרכישות באשראי, המשך העלייה של הקניות ברשתות המזון ועלייה ברכישות במסחר הקמעוני - כל אלה מצביעים על אופטימיות של הצרכנים במשק.

בתקופה הנסקרת התרחבה הפעילות בענפי המשק, ובמיוחד בענף התעשייה. הביקוש לדירות המשיך להיות גבוה, וכך גם רמת הפעילות בענף הבנייה - למרות צעדי ריסון המשכנתאות, עליית הריבית ומחסור בעובדים מקצועיים בענף. גם הפעילות בענף המסחר המשיכה להתרחב.

האבטלה ירדה ברביע הראשון של 2011 לשיעור של 6.0 אחוזים, בדומה לשיעורה ערב המשבר ומהנמוכים בעשרים וחמש השנים האחרונות. שיעור התעסוקה עלה מעט, ושיעור ההשתתפות ירד מעט. מספרי משרות השכיר והמשרות הפנויות גדלו, עלה מספרן של המשרות המלאות, ומספר המשרות החלקיות ירד. נתונים אלו מצביעים על התרחבות של שוק העבודה ועל התקרבות המשק לתעסוקה מלאה. למרות התרחבות זו עדיין לא נראים לחצי שכר. הסיבות

לכך יכולות להיות הצטרפות עובדים בשכר נמוך לכוח העבודה ופיגור בתגובת השכר הממוצע.

ברביע הראשון של שנת 2011 גדלו היצוא והיבוא של סחורות ושירותים, בעיקר של הסחורות. בינואר-אפריל 2011 גדל יבוא הסחורות על כל רכיביו, ועלייה גבוהה במיוחד נרשמה ביבוא של מוצרי השקעה וחומרי גלם. יצוא הסחורות של תעשיות הטכנולוגיה העילית והמעורבת-עילית גדל מאוד בתקופה זו, על רקע התרחבות הסחר העולמי ברביע הראשון של השנה.

ההכנסות ממסים עלו בינואר-אפריל 2011 ביחס לתקופה הקודמת וצמחו בהתאם לתחזית התקציב - עלייה שהתרכזה במסים הישירים, בעוד שהמסים העקיפים ירדו - וההוצאות היו נמוכות מהתוואי העונתי של התקציב. לפיכך היה הגירעון המקומי בתקופה זו נמוך ביחס לתוואי העונתי המתיישב עם תקרת הגירעון שנקבעה במסגרת התקציב.

המחירים עלו בתקופה הנסקרת בקצב מהיר, בעיקר בשל עליית מחירי הדיור, המזון והאנרגיה. גם המדד בניכוי עונתיות עלה במהירות, והאינפלציה ב-12 החודשים האחרונים והציפיות לאינפלציה ב-12 חודשים הבאים נמצאו במהלך התקופה כולה מעל התחום העליון של יעד האינפלציה. מחירי הנכסים הפיננסיים ירדו בתקופה זו בשיעור נמוך, וכך גם תיק הנכסים של הציבור. מחירי הדירות בבעלות המשיכו לעלות בקצב מהיר.

ריבית בנק ישראל עלתה בתקופה הנסקרת בקצב מהיר, בתגובה על העלייה באינפלציה ובציפיות האינפלציה. הריבית לינואר הייתה ברמה של 2.0 אחוזים, והריבית לפברואר, מארס ואפריל הועלתה ל-2.25, 2.5 ו-3.0 אחוזים, בהתאמה. גודל ההעלאה לאפריל הפתיע את השוק והביא לירידה משמעותית של הציפיות לאינפלציה. נוסף על כך המשיך בנק ישראל להתערב בהיקף ניכר בשוק מטבע החוץ על ידי רכישת מטבע חוץ.

בתקופה הנסקרת פרצה ביפן רעידת אדמה, שחוללה צונאמי ותאונה גרעינית וגרמה נזקים רבים למשק היפני. גל מחאה במדינות ערב הפיל את המשטר בתוניסיה ובמצרים וסיכן משטרים אחרים. משבר החוב באירופה נמשך, פורטוגל ביקשה סיוע מקרן ההצלה, וגברו הסיכויים לפשיטת רגל של יוון. המשק האירופי צמח, בעיקר הודות לצמיחה בגרמניה. לעומת זאת בארה"ב הייתה הצמיחה נמוכה: המשך השפל בשוק העבודה ואי התקדמות בפתרון הבעיות הפיסקליות הכבידו על ההתאוששות של ארה"ב מהמשבר.

הפעילות הריאלית המצרפית[1]

הפעילות הריאלית המצרפית במשק הישראלי בתקופה הנסקרת מעידה על התבססות הצמיחה. נתוני החשבונאות הלאומית לרביע הראשון של 2011 מלמדים כי התמ"ג עלה ב-4.7 אחוזים, וכי התמ"ג העסקי עלה ב-5.8 אחוזים (לוח א'-1). זוהי תוצאה של התרחבות בכל סעיפי המקורות והשימושים פרט לצריכה הציבורית.

הצריכה הפרטית המשיכה לעלות ברביע הראשון בקצב מהיר (6.8 אחוזים): עלתה הצריכה ללא בני קיימא (3.7 אחוזים), וזו של בני קיימא עלתה במהירות (32.8 אחוזים), תוצאת גידול ברכישת כלי רכב אישיים (67 אחוזים) וציוד למשק הבית (77.2 אחוזים). הצריכה הציבורית ירדה ברביע הראשון ב-5.7 אחוזים, התפתחות העולה בקנה אחד עם עודף ביצוע של ההוצאות הציבוריות ברביע הרביעי של 2010.

ההשקעה בנכסים קבועים עלתה ברביע החמישי ברציפות, עלייה שהובלה על ידי גידול ההשקעה בענפי המשק (29.6 אחוזים) וההשקעה במכונות וציוד (74.2 אחוזים). לעומת זאת ירדה ההשקעה בנכסים לא-מוחשיים (34.9 אחוזים). המשך קצב ההשקעה הגבוה והעלייה המתמדת ביבוא מוצרי השקעה בתקופות האחרונות מבשרים ביקוש להגדלת כושר הייצור של המשק, שלפחות חלקית אינו מסופק בהון מקומי או בכוח עבודה מקומי (עקב שיעור האבטלה הנמוך). גם קצב גידולה של ההשקעה בבנייה למגורים (12.0 אחוזים) היה גבוה מזה של הרביע הקודם.

יצוא הסחורות והשירותים (למעט יהלומים) גדל ברביע הראשון ב-14.7 אחוזים, ויבוא הסחורות והשירותים (למעט יהלומים) גדל ב-13.6 אחוזים. זאת על רקע עליית הביקושים העולמיים (מדד הסחר המשולש, איור א'-10). העלייה ביצוא וביבוא (ב-29.6 וב-27.8 אחוזים, בהתאמה) היא בעיקר תוצאה של גידול המסחר בסחורות. גידולו של

[1] נתוני החשבונות הלאומיים בסקירה כולה הם במונחים שנתיים ובניכוי עונתיות. נתוני היצוא והיבוא נסבים על יצוא הסחורות והשירותים למעט יהלומים ועל יבוא הסחורות והשירותים ללא יבוא ביטחוני, אניות, מטוסים ויהלומים.

יבוא הסחורות נבע בעיקר מעליית מחיריהן, ואילו גידול היצוא נבע בעיקר מגידול בכמות הסחורות המיוצאות.

מחירי הצריכה הפרטית עלו ברביע הראשון, סימן למגמת הצמיחה במשק. המדד לתנאי הסחר (היחס בין מחירי היצוא למחירי היבוא למעט יהלומים) ירד ברביע הראשון, משום שמחירי היבוא עלו יותר ממחירי היצוא - הרעה ביחס לתנאי הסחר לפני המשבר.

הפעילות הריאלית הענפית[2]

התרחבות הפעילות במגזר העסקי בתקופה הנסקרת התבטאה במאזן הנטו החיובי של מגזר זה בכללו, על פי סקר הערכת המגמות בעסקים שעורכת הלמ"ס וסקר החברות של בנק ישראל. לפי סקר החברות בתעשייה התרחבה התפוקה ברביע הראשון, התפתחות המתבטאת במאזן נטו גבוה, וגם מדד הייצור התעשייתי (ללא יהלומים) עלה בינואר-מארס ב-16.3 אחוזים לעומת התקופה הקודמת. לעומת זאת ירד מדד מנהלי הרכש בתקופה הנסקרת ב-9.9 אחוזים לעומת התקופה הקודמת. התרחבות הפעילות במגזר העסקי הקיפה את כל רמות החדשנות הטכנולוגית, ושיעורה הגבוה ביותר נרשם בחברות הטכנולוגיה המעורבת-עילית (איור א'-3)[3]. לפי סקר הערכת המגמות בעסקים חברות התעשייה צופות התרחבות של הפעילות והתעסוקה בחודשים הקרובים.

בפעילות ענף הבנייה נמשכה מגמת ההתרחבות הן מצד הביקוש והן מצד ההיצע. עם זאת, יש סימנים להתגברות מגבלות ההיצע, והשפעת הצעדים לריסון הביקוש עדיין לא נצפית בשוק. התרחבות הביקוש לדירות: מחירי הדירות עולים מהר ממחירי השכירות, מספר הדירות המבוקשות עולה, הסיכון הנצפה של חברות הנדל"ן יורד, וסך המשכנתאות עולה. מחירי הדירות בבעלות עלו בינואר-פברואר ב-13.8 אחוזים לעומת התקופה המקבילה אשתקד, בעוד שמדד הדיור, המודד את מחירי השכירות, עלה באותה תקופה ב-6.5 אחוזים בלבד[4]. הכמות המבוקשת של דירות חדשות עלתה ב-10 אחוזים לעומת אשתקד, ומספר הדירות החדשות שנמכרו עלה ב-18 אחוזים. הסיכון הנצפה של חברות הנדל"ן, המתבטא במירווח בין האג"ח של חברות

איור א'-3

הייצור התעשייתי[1] (מדד, ממוצע 2004=100), 2005 עד אפריל 2011

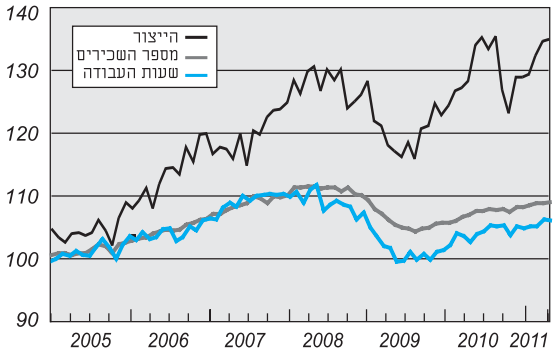

הייצור התעשייתי לפי העצימות הטכנולוגית
2007 עד אפריל 2011(מדד, ינואר 2007=100)

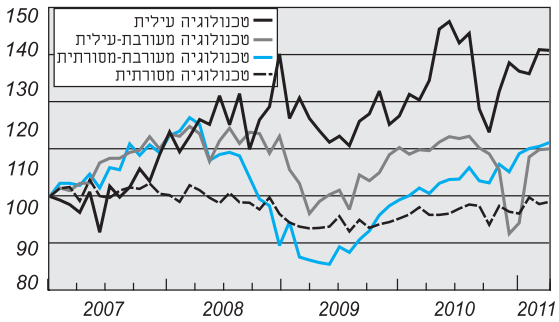

מדד יבוא מוצרי הצריכה, מדד המסחר הקמעוני, ומדד הרכישות בכרטיסי אשראי, 2005 עד אפריל 2011
(ינואר, ממוצע 2005=100)

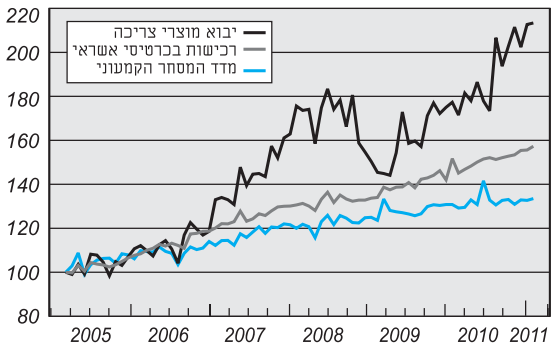

[2] נתוני הפעילות הריאלית הענפית הם במונחים שנתיים ובניכוי עונתיות.

[3] הסתירות בין תוצאות סקר החברות לנתוני הייצור התעשייתי והתעסוקה בענף נובעות כנראה מהשוני בין התקופות שעליהן הם נסבים.

[4] נתונים מקוריים במונחים שנתיים. מחירי השכירות עלו ב-6.0 אחוזים בינואר-אפריל לעומת התקופה המקבילה אשתקד.

אלו לאג"ח ממשלתיות, קטן ב-46 אחוזים לעומת התקופה המקבילה אשתקד (איור א'-14). סך המשכנתאות המשיך לעלות, ועלייתו החודשית הממוצעת בינואר-מארס, אחוז אחד, הייתה גבוהה מאשר במרבית 2009-2010.

התרחבות היצע הדירות: ההשקעה בבנייה למגורים ומספר התחלות הבנייה עולים, ויש האצה בבניית מבנים ובסיומי הבנייה. ההשקעה במבנים ובעבודות בנייה וההשקעה בבנייה למגורים עלו ברביע הראשון ב-12 אחוזים. מספר התחלות הבנייה של דירות עלה בינואר-פברואר ב-30.7 אחוזים (איור א'4-)[5]. סקר החברות לרביע הראשון מצביע על האצה בבניית מבנים ועל גידול של היקף הסיומים[6].

התגברות מגבלות ההיצע: ניכרת האטה בסיומי הדירות ומחסור בעובדים מקצועיים. סיומי הבנייה של דירות ירדו בינואר-פברואר ב-16.9 אחוזים לעומת התקופה הקודמת. מספר המועסקים בענף הבנייה ירד ב-3.4 אחוזים ברביע הראשון ומספר המשרות הפנויות בענף גדל ב-2.2 אחוזים בינואר-אפריל, עדות למחסור בעובדים מתאימים. לפי סקר החברות לרביע הראשון המחסור בעובדים מקצועיים ומחירי הקרקעות הם מגבלות היצע משמעותיות.

צעדים לריסון הביקוש: בתקופה הנסקרת הגביל בנק ישראל את רכיב הריבית המשתנה לשליש מגודל המשכנתה,

איור א'-4

מספר התחלות הבנייה וסיומי הבנייה[1] והמחיר היחסי של הדירות[2], 2005 עד פברואר 2011

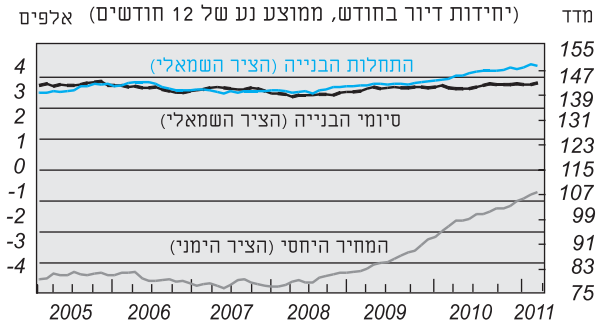

[1] נתונים מקוריים.
[2] מדד מחירי הדירות בבעלות הדיירים יחסית למדד המחירים לצרכן. (ינואר 1998=100).

[5] נתונים מקוריים במונחים רבעוניים.

[6] מגבלות ההיצע המשמעותיות ביותר לפי הסקר הן המחסור בעובדים מקצועיים, שגדל ב-0.1, ומגבלת מחירי הקרקעות, שירדה ב-0.2.

במטרה להגן על המערכת הבנקאית ולקרר את שוק הנדל"ן[7]. במהלך התקופה הנסקרת הועלתה ריבית בנק ישראל מ-2.0 אחוזים ל-3.0 אחוזים, בין השאר בעקבות עליית מחירי הדירות. המשך ההתרחבות של הביקוש בתקופה הנסקרת מראה שהצעדים שננקטו עד כה לשם הקטנתו אינם מספיקים, אף שבלעדיהם הביקושים היו גבוהים עוד יותר. עם זאת נראה כי העלאת הריבית הביאה להפחתת הביקוש לדירות השקעה.

בחודשים ינואר-אפריל 2011 נמשך גידול הפעילות בענפי המסחר הסיטוני והקמעוני לעומת התקופה הקודמת, למרות מאזן הנטו השלילי בענף זה בסקר המגמות בעסקים. סך הרכישות בכרטיסי אשראי עלו (6.8 אחוזים; איור א'3-), וכן גם הפדיון של רשתות השיווק, מכירות רשתות המזון ומדד הפדיון בענף המסחר. מספר המשרות הפנויות בענף המסחר הסיטוני גדל בינואר-אפריל ב-9.5 אחוזים, והמסחר הקמעוני המאורגן עלה מעט בחודשים אלו לעומת התקופה הקודמת. מספר הלינות של ישראלים בבתי מלון ירד ב-6.7 אחוזים לעומת התקופה הקודמת, אך מספר הלינות של זרים עלה ב-25.0 אחוזים והתקרב לרמתו ערב המשבר (איור א'-5). התפתחויות אלו, הציפיות החיוביות של החברות בענף המסחר למכירות ברביע הבא, רמת מדד אמון הצרכנים ונתוני הצריכה הפרטית לרביע הראשון – כל אלה מאותתים כי ציפיות הציבור לעתיד הן חיוביות.

איור א'-5

ענף המלונאות - לינות תיירים וישראלים, 2005 עד אפריל 2011

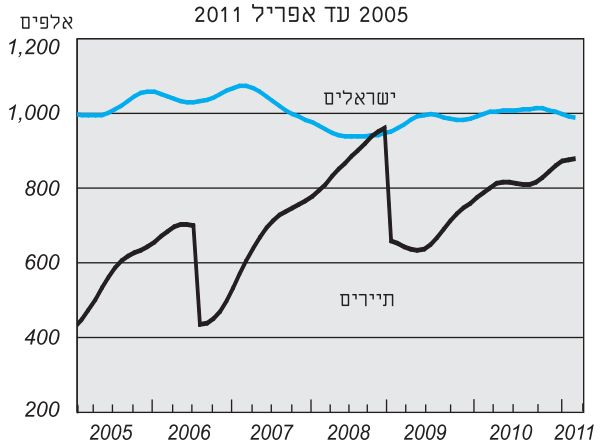

[7] פירוט ראו בלוח האירועים שבסוף סקירה זו.

שוק העבודה

מצב שוק העבודה ממשיך להשתפר, והאבטלה ממשיכה לרדת (לוח א'-3 ואיור א'-6). שיעור הבלתי מועסקים מכוח העבודה ירד ברביע הראשון של השנה ל-6.0 אחוזים, בדומה לרמה שקדמה למשבר ובין הרמות הנמוכות ביותר ב-25 השנים האחרונות. שיעור המועסקים בסך האוכלוסייה בגיל העבודה הוא 54 אחוזים, לעומת 52.5 אחוזים לפני המשבר[8]. מספר המשתתפים בכוח העבודה ירד (0.3 אחוז), אך נשאר גבוה. מספר העובדים בשירותים הציבוריים עלה ברביע הראשון (ב-2.7 אחוזים) ומספר העובדים במגזר העסקי לא השתנה. התרחבות זו התבטאה גם בהמשך העלייה של מספר המשרות המלאות והמשך ירידת מספרן של המשרות החלקיות. עם זאת עלה מספר המועסקים במשרות חלקיות שלא מרצון.

השכר הנומינלי למשרת שכיר ירד בינואר-פברואר ב-0.1 אחוז לעומת נובמבר-דצמבר 2010, והשכר הריאלי למשרת שכיר ירד באותה תקופה ב-1.4 אחוזים[9] (איור א'-7), נתונים המצביעים על העדר לחצי שכר במשק. העדר לחצים כאלה בעוד שהאבטלה נמוכה מעלה את ההשערה כי חלק ניכר מהמצטרפים לשוק העבודה בתקופות האחרונות משתכרים מתחת לשכר הממוצע[10]. ייתכן גם שהאינפלציה המהירה בתקופות האחרונות הפתיעה את המעסיקים והמועסקים בעוצמתה, והשכר יעלה בתקופות הבאות כדי לפצות על כך.

איור א'-6

מדד השכר הריאלי והנומינלי ומספר העובדים השכירים[1], 2005 עד פברואר 2011

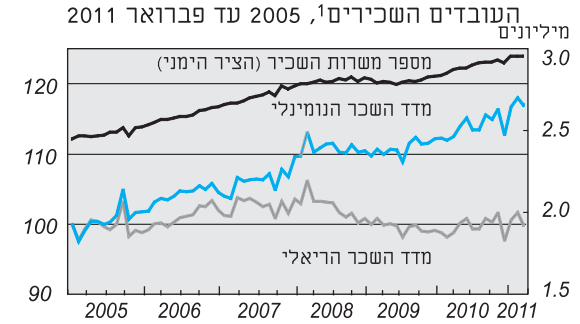

המועסקים במגזרים העסקי ובשירותים הציבוריים[1]

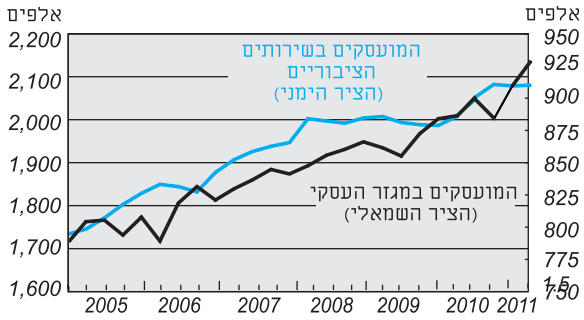

שיעורי ההשתתפות והאבטלה

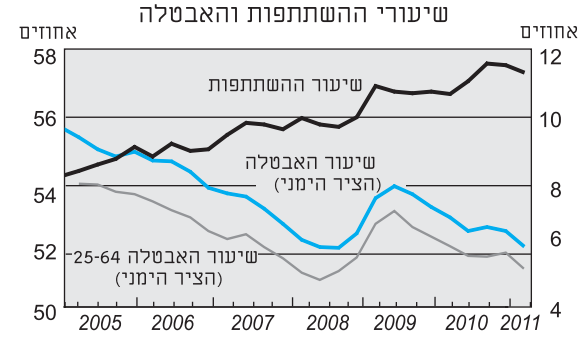

[1] מנוכי עונתיות.

איור א'-7

השכר הריאלי למשרת שכיר[1], 2005 עד פברואר 2011
(ש"ח, במחירי 2004)

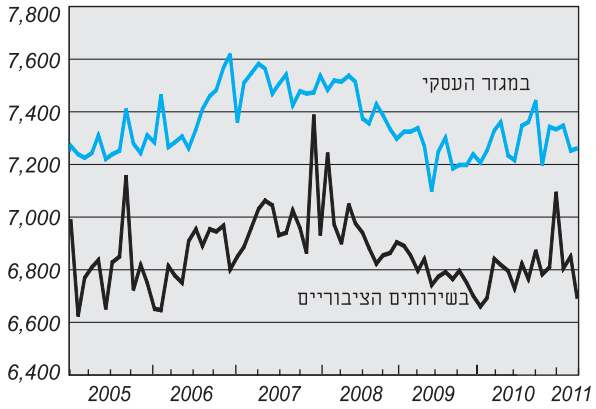

[1] מנוכה עונתיות.

[8] מכאן שבשנתיים וחצי האחרונות גדל מספר המועסקים ב-209 אלף, בעוד ששיעור האבטלה ירד בחזרה לרמתו הקודמת.

[9] השכר הנומינלי עלה ב-3.7 אחוזים מאז התקופה המקבילה אשתקד (פחות מהאינפלציה באותה תקופה), והשכר הריאלי ירד בה ב-0.1 אחוז.

[10] בטענה זו עשוי לתמוך קיומו של מיתאם שלילי ברמה הענפית בין גידול השכר הנומינלי בענף לבין גידול מספרן של משרות השכיר בו במחצית השנה האחרונה.

במארס נחתם הסכם שכר עם העובדים הסוציאליים, המקנה להם תוספת שכר של 1,000 ש"ח נוסף על תוספת השכר על פי הסכם השכר עם עובדי המגזר הציבורי, וקובע שכר מינימום ענפי של 7,100 ש"ח לעובדים סוציאליים בעמותות במשרה מלאה.

איור א'-8

מדד עלות העבודה הנומינלית ליחידת תוצר (גולמי) במגזר העסקי, 2005 עד 2010[1]
(ינואר 2005=100)

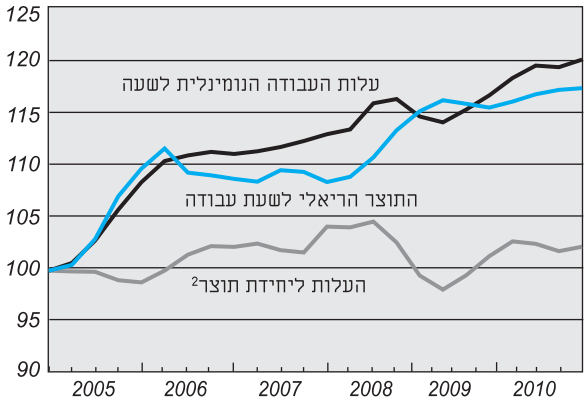

[1] נתונים רבעוניים מנוכי עונתיות. מעודכן עד ספטמבר 2010.
[2] העלות ליחידת תוצר היא המנה מחלוקת עלות העבודה בתוצר לשעת עבודה.

הממשלה[11]

ההכנסות ממסים עלו בתקופה הנסקרת ב-0.7 אחוז, בהתאם לתחזית המסים - האטה ביחס לגידול של 5.6 אחוזים בתקופה הקודמת. אם תימשך העלייה במסים לפי תחזית התקציב צפוי הגירעון השנתי להיות נמוך מתקרת הגירעון. קצב הגידול של המסים הישירים הואט מ-3.2 אחוזים בתקופה הקודמת ל-2.4 אחוזים, ונרשמה ירידה במסים העקיפים (-0.4 אחוז, לעומת 8.1 אחוזים בתקופה הקודמת). תקבולי המסים בתקופה הנסקרת היו גבוהים ב-0.8 מיליארד ש"ח מן החזוי בתקציב המדינה, וההוצאות המקומיות ללא אשראי היו נמוכות מהתוואי העונתי של התקציב ב-0.4 מיליארד ש"ח. בסך הכול היה הגירעון המקומי בתקופה הנסקרת נמוך ב-1.3 מיליארדי ש"ח מהתוואי העונתי המתיישב עם תקרת הגירעון בתקציב. העודף בפעילות המקומית ללא אשראי לינואר–אפריל עמד על 1.5 מיליארדי ש"ח, גבוה מאשר בתקופה המקבילה בשנים 2009-2010 (לוח א'-4 ואיור א'-9).

בפברואר החליטה הממשלה על סדרת צעדים להקלה על הציבור בסך של 1.1 מיליארדי ש"ח. הצעדים כללו סבסוד של התחבורה הציבורית בהיקף של 300 מיליון ש"ח בשנה, שינוי בנוסחת מחירי המים וביטול העלאת הבלו על הדלק

איור א'-9

ההכנסות וההוצאות השוטפות של הממשלה, 2005 עד אפריל 2011
(ממוצע חודשי נע של 12 חודשים)

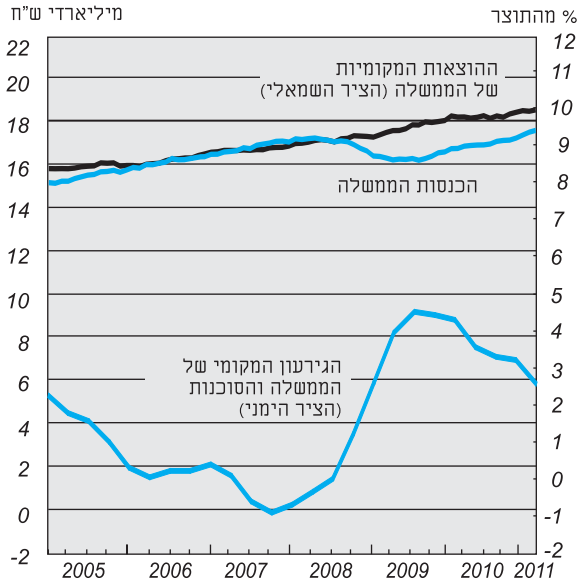

תקבולי הממשלה ממסים, נתוני המגמה בניכוי הכנסות חד-פעמיות ושינוי חקיקה, 2005 עד אפריל 2011
(במחירים קבועים, בסיס 2008=100)

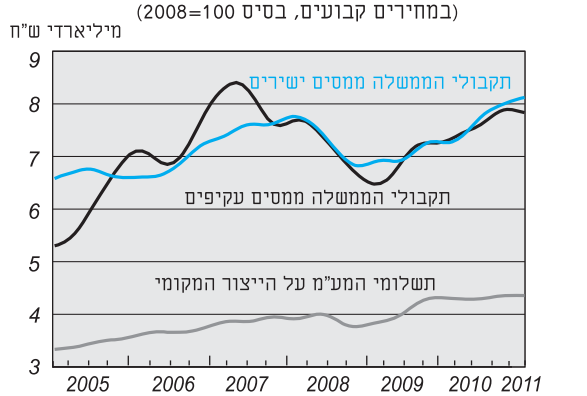

[11] נתוני הממשלה מתייחסים לינואר-אפריל 2011. נתוני תקבולי המסים מוצגים במחירים קבועים ובניכוי עונתיות, שינויי חקיקה והכנסות חד-פעמיות.

בהיקף של 760 מיליון ש"ח בשנה. הצעדים ימומנו על ידי דחיית הפחתת מס ההכנסה לשני העשירונים העליונים ב-2012 וקיצוץ רוחבי בתקציביהם של משרדי הממשלה.

סחר החוץ[12]

בינואר–אפריל 2011 עלו יבוא הסחורות (13.1 אחוזים) ויצוא הסחורות (12.2 אחוזים) במונחי דולרים לעומת התקופה הקודמת (לוח א'-5 ואיור א'-10). העלייה ביצוא נבעה מעלייה ביצוא של תעשיית הטכנולוגיה העילית (13.8 אחוזים) וביצוא של תעשיית הטכנולוגיה המעורבת-עילית (23.9 אחוזים), לאחר ירידות בשתי התקופות הקודמות (2.9 אחוזים ו-22.5 אחוזים, בהתאמה). היצוא עלה למרות ייסוף שער החליפין האפקטיבי בתקופה הנסקרת.

בתקופה הנסקרת עלה היבוא (איור א'-11), עקב עליית היבוא של נכסי השקעה (18.7 אחוזים), חומרי גלם ומוצרי צריכה, ובהשפעת ייסוף שער החליפין האפקטיבי (איור א'-15). מבין מוצרי ההשקעה עלה יבוא המכונות והציוד (מרבית סעיף זה) ב-29.1 אחוזים, לעומת עלייה של 0.2 אחוז ביבוא כלי תחבורה. יבוא נכסי ההשקעה גדל בקצב

איור א'-10

סחר החוץ ומדד הסחר המשולש[1], 2005 עד אפריל 2011
(ינואר 2005=100, מנוכה עונתיות)

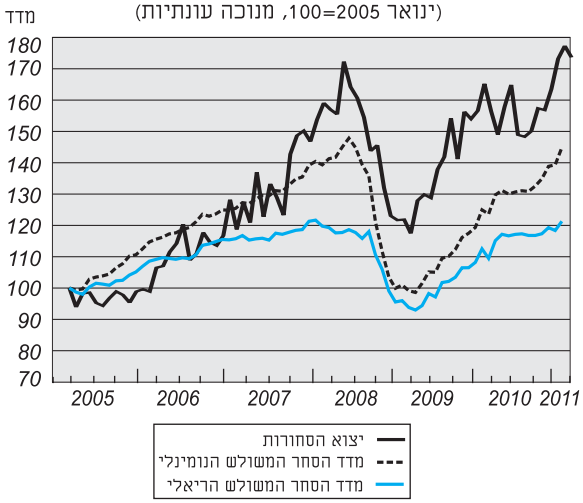

[1] מדד הסחר המשולש הוא שקלול של נתוני הסחר של ארה"ב גרמניה ויפן.

איור א'-11

גורמי היבוא השונים - מוצרי צריכה, נכסי השקעה (ללא או"מ) וחומרי גלם (ללא יהלומים ודלק לתעשיית מכונות), 2004 עד אפריל 2011
(מיליוני דולרים)

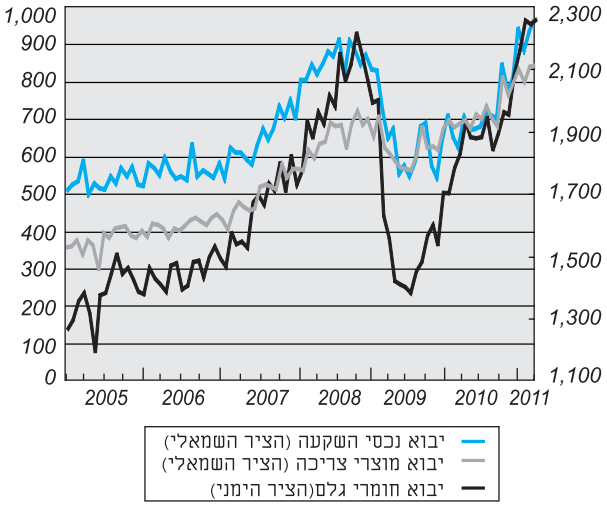

מואץ במחצית השנה האחרונה ועבר את רמת השיא שלפני המשבר. ייתכן שגידול זה של הביקוש לנכסי השקעה נועד להשלים חסרים שנוצרו בזמן המשבר. כן אפשר שבעקבות פער התוצר החיובי והאבטלה הנמוכה, מוצאים היצרנים כי הגדלת היבוא של נכסי ההשקעה היא דרך יעילה להגדיל את התפוקה, יותר מאשר גיוס עובדים חדשים או תחרות על עובדים מיומנים.

הגירעון המסחרי (כולל חומרי אנרגיה) בינואר-אפריל 2011 הסתכם ב-5.0 מיליארד דולרים, לעומת 3.9 מיליארדי דולרים בתקופה הקודמת ו-2.2 מיליארדים בתקופה המקבילה אשתקד. גידולו של גירעון זה נבע מעליית היבוא (כולל חומרי אנרגיה), בעוד שהיצוא עלה פחות. העלייה ביבוא הושפעה מהפיחות באירו ובדולר (3.6 אחוזים ו-4.7 אחוזים, בהתאמה) ומעליית מחירי האנרגיה (28.9 אחוזים) לעומת התקופה המקבילה אשתקד.

במקביל לעלייה ביצוא וביבוא של ישראל, צמח ברביע הראשון של 2011 הסחר העולמי, הנמדד לפי מדד הסחר המשולש, ב-6.3 אחוזים לעומת הרביע הקודם. צמיחתו התבטאה הן בעליית המחירים והן בגידול הכמות הנסחרת. באפריל 2011 עדכנה קרן המטבע הבין-לאומית את תחזית צמיחתו של הסחר העולמי הריאלי מ-7.1 אחוזים ל-7.4 אחוזים.

[12] נתוני סחר החוץ (לוח א'-5 ואיור א'-9) נקובים בדולרים, בניכוי עונתיות, ללא אניות, מטוסים, יהלומים וחומרי אנרגיה, ונסבים על ינואר-אפריל 2011.

האינפלציה והמדיניות המוניטרית

מדד המחירים לצרכן עלה במהלך התקופה הנסקרת ב-1.3 אחוזים (לוח א'-7), וקצב עלייתו בניכוי עונתיות היה גבוה אף יותר (1.4 נקודות אחוז). הגורמים העיקריים לעליית המדד הם עליית מחירי הדיור בבעלות, האנרגיה, המזון והתחבורה והתקשורת ב-2.1 אחוזים, 6.3 אחוזים, 3.2 אחוזים ו-2.9 אחוזים, בהתאמה. את עליית המדד מיתנו מחירי ההלבשה וההנעלה והפירות והירקות (שהשפעתם עונתית), שירדו ב-8.3 אחוזים ו-4.0 אחוזים, בהתאמה. העליות של מחירי המזון והאנרגיה הן תוצאת המשך המגמה של עליות מחירי המזון והאנרגיה בעולם בתקופה הנסקרת.

קצב האינפלציה ב-12 החודשים האחרונים היה במשך כל התקופה הנסקרת מעל יעד האינפלציה (1–3 אחוזים; איור א'-12)[13]. הוא הושפע בעיקר מעליית סעיפי הדיור בבעלות, התחבורה והתקשורת, המזון והפירות והירקות. גם הציפיות לאינפלציה לשנים עשר החודשים הבאים הנגזרות משוק ההון היו במשך כל התקופה הנסקרת מעל הגבול העליון של יעד האינפלציה. הציפיות ירדו והתקרבו ליעד בחודש אפריל, לאחר הפתעת העלאת ריבית בנק ישראל בחצי אחוז. מחירי הדירות לפי סקר מחירי הדירות עלו

איור א'-12

האינפלציה ב-12 החודשים האחרונים, הציפיות לאינפלציה ויעד האינפלציה[1], 2005 עד אפריל 2011

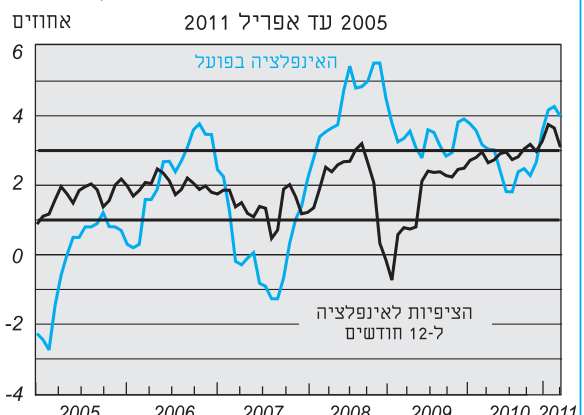

[1] הקווים האופקיים מציינים את יעד האינפלציה.
הציפיות לאינפלציה ל-12 החודשים האחרונים מחושבות לפי נתוני חטיבת המחקר.

[13] מתחילת 2005 קצב האינפלציה ב-12 החודשים האחרונים היה מעל יעד האינפלציה במשך 47 אחוזים מהזמן ומתחתיו במשך 21 אחוזים מהזמן.

ב-13.8 אחוזים לעומת התקופה המקבילה אשתקד, קצב נמוך יחסית לתקופות הקודמות, אך עדיין גבוה כשלעצמו. מדד הדיור, המודד את מחירי השכירות, עלה במהלך התקופה הנסקרת ב-2.0 אחוזים, וב-6.0 אחוזים לעומת התקופה המקבילה אשתקד. מחירי המניות בישראל ירדו בתקופה הנסקרת בשיעור של 2.3 אחוזים (איור א'-13), ופרמיות הסיכון של המגזר העסקי ירדו במהלכה (איור א'-14). ירידת מדד המניות הייתה הגורם העיקרי לירידת תיק הנכסים של הציבור ב-0.4 אחוז ברביע הראשון לעומת התקופה הקודמת (נתונים מקוריים). האינפלציה הגבוהה, המשך העלייה של מחירי הדירות וההמשך של ציפיות האינפלציה הגבוהות בתקופה הנסקרת הניעו את בנק ישראל להמשיך בהעלאת הריבית. הריבית לינואר הייתה 2.0 אחוזים, לפברואר היא הועלתה ל-2.25 אחוזים, למארס היא הועלתה ל-2.5 אחוזים ולאפריל - ל-3.0 אחוזים.

שער החליפין הנומינלי האפקטיבי הממוצע לינואר-אפריל יוסף ב-2.3 אחוזים לעומת ממוצע התקופה הקודמת (לוח א'-7). בתחילת התקופה נחלש השקל מול הדולר והאירו (איור א'-15). באמצע פברואר החל ייסוף בשער החליפין הנומינלי מול הדולר, והוא נמשך עד סוף התקופה. מאמצע פברואר ועד סוף התקופה יוסף שער החליפין הנומינלי האפקטיבי בשיעור חד של 9.4 אחוזים. בנק ישראל התערב בתקופה הנסקרת בשוק מטבע החוץ, ורכש במהלכה 3.8 מיליארדי דולרים. הרכישות התרכזו בינואר (2.1 מיליארדי דולרים) ובאפריל (1.5 מיליארדי דולרים).

איור א'-13

מדדי מניות נבחרים בארץ ובעולם, 2005 עד אפריל 2011

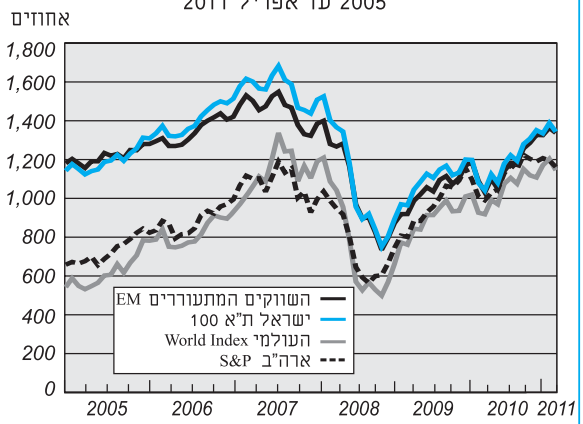

[1] כל המדדים נמדדים בערכים דולריים חוץ מתל אביב 100.

הכלכלה העולמית

תחזית קצב הצמיחה העולמי של קרן המטבע ל-2011 היא 4.4 אחוזים, מתחת לצמיחה ב-2010 (5.0 אחוזים). התחזית כוללת ירידה באבטלה, עלייה באינפלציה והתרחבות של הסחר העולמי. עם זאת ירד מדד מנהלי הרכש העולמי בתקופה הנסקרת ב-10 אחוזים לעומת התקופה הקודמת (איור א'-16). קצב הצמיחה באיחוד האירופי עלה ברביע הראשון (3.1 אחוזים, לעומת 0.9 אחוז ברביע קודם, במונחים שנתיים ובניכוי עונתיות). עלייה זו הושפעה בעיקר מהצמיחה בגרמניה (6.1 אחוזים לעומת 1.5 אחוזים ברביע הקודם). גם האבטלה בגרמניה המשיכה לרדת והגיעה במארס ל-6.3 אחוזים. האבטלה בכלל האיחוד האירופי ירדה רק ל-9.9 אחוזים במארס. בעקבות התרחבות הפעילות באירופה ועליית האינפלציה העלה ה-ECB את הריבית לאפריל ברבע אחוז, לרמה של 1.25 אחוזים. ה-OECD Composite Leading Indicators, אינדיקטורים מקדימים למצב מחזור העסקים, מראים שהצמיחה במשקים המפותחים אינה אחידה: מרבית המשקים המפותחים, וכן משקי סין, רוסיה ודרום אפריקה התרחבו בינואר-מארס, בעוד שמשקי ברזיל, הודו, פינלנד, ספרד, בריטניה, יוון ושוודיה סבלו מהאטה בפעילות. גם התמונה בארה"ב איננה ברורה: מחד גיסא, שיעור הצמיחה ברביע הראשון היה 1.8 אחוזים בלבד (במונחים שנתיים), שיעור האבטלה, שירד עד מארס, שב ועלה באפריל ל-9.0 אחוזים, והממשל והקונגרס אינם מתקדמים בצמצום

איור א'-14

הפער בין ממוצע משוקלל של תשואות אג"ח החברות הצמודות למדד לבין תשואות האג"ח הממשלתיות "גליל" לפי ענפים, 2005 עד אפריל 2011

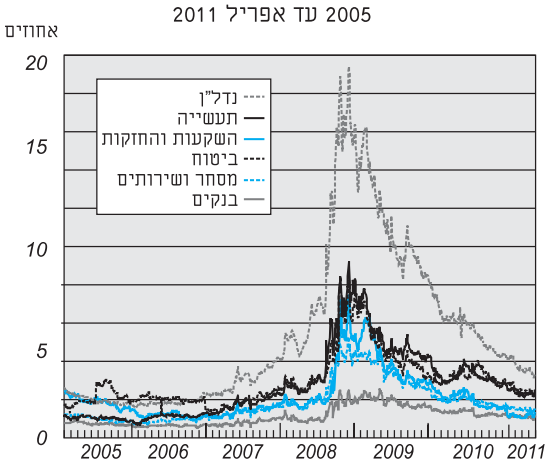

איור א'-15

שער החליפין הנומינלי של השקל מול האירו ומול הדולר, 2005 עד אפריל 2011

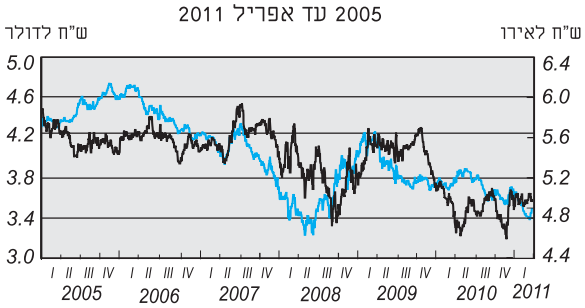

שער החליפין הנומינלי של השקל מול הדולר ושער החליפין האפקטיבי הריאלי[1], 2005 עד אפריל 2011

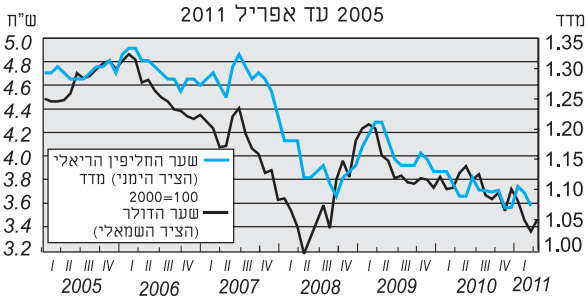

[1] שער החליפין האפקטיבי הריאלי הוא ממוצע גיאומטרי משוקלל (לפי היקף הסחר) של שערי החליפין של השקל מול 28 מטבעות המייצגים את 38 שותפות הסחר העיקריות של ישראל, בניכוי הפער בשיעורי האינפלציה בין ישראל למדינות אלו.

איור א'-16

מדד מנהלי הרכש, 2005 עד אפריל 2011

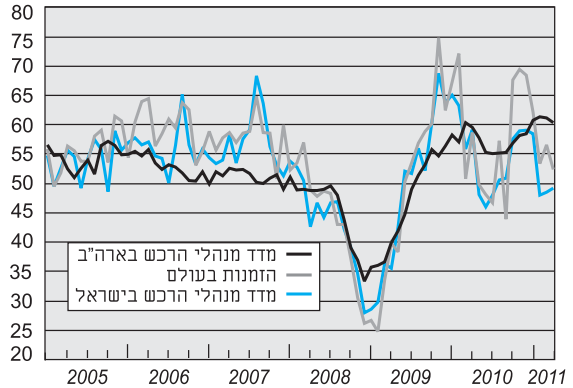

הגירעון התקציבי התופח של המדינה; מאידך עלה מדד מנהלי הרכש בארה"ב בתקופה הנסקרת ב-6.5 אחוזים לעומת התקופה הקודמת, ובפברואר-אפריל נוספו 700,000 משרות שכיר לשוק העבודה. ה-Fed לא העלה את הריבית בתקופה הנסקרת, אך החל לאותת כי בהסתיים התוכנית הנוכחית של ההרחבה הכמותית לא תהיה, לעת עתה, תוכנית הרחבה נוספת.

מחירי המתכות, האנרגיה והמזון עלו בתקופה הנסקרת בשיעורים חדים (13.1 אחוזים, 28.9 אחוזים ו-17.9 אחוזים, בהתאמה). עליות אלו נבעו מסיבות עונתיות וסביבתיות, כגון תנאי מזג אוויר ואסונות טבע, ממשברים פוליטיים במדינות המייצאות נפט ומביקושים גוברים במדינות המתפתחות, תוצאת הצמיחה (איור א'-17).

מספר אירועים פגעו במהלך התקופה הנסקרת בצמיחת הכלכלה העולמית: רעידת האדמה ביפן במארס, הצונאמי והאסון הגרעיני שבא בעקבותיהם גרמו נזק הנאמד ב-300 מיליארד דולרים, שהוא אחוז ממלאי ההון היפני, או 6 אחוזי תוצר. אסון זה פגע משמעותית בפעילות הכלכלית היפנית, והשלכותיו על הסחר העולמי אינן ברורות עדיין. היו מספר מקרי מחסור בחומרי גלם המיוצרים באזורים שנפגעו מרעידת האדמה בלבד, ואין להם תחליפים. בפברואר פרץ גל מחאה ערבי, שהביא לנפילת המשטרים בתוניסיה ובמצרים, לתחילת התערבות צבאית של כוחות נאט"ו בלוב, ולהתערערות המשטרים בסעודיה, ירדן, בחריין וסוריה. גל המחאה גרם לעליית מחירי האנרגיה בעולם עקב אי-וודאות לגבי יציבותן של מספר מדינות המייצאות נפט, והגביר את הסיכון האזורי של ישראל.

משבר החוב במדינות גוש האירו נמשך בתקופה הנסקרת. במארס נפלה ממשלת פורטוגל, לאחר שנכשלה בהעברת תוכנית נוספת, רביעית במספר, של צמצום הגירעון. כישלון זה והעלייה של תשואות האג"ח לרמה של 7.8 אחוזים במארס אילצו את פורטוגל לבקש סיוע מקרן ההצלה האירופית ומקרן המטבע הבין-לאומית. במאי החליטו האיחוד האירופי וקרן המטבע להעניק לפורטוגל סיוע

איור א'-18א

התפתחות מירווחי ה-CDS במדינות נבחרות, 2008 עד אפריל 2011

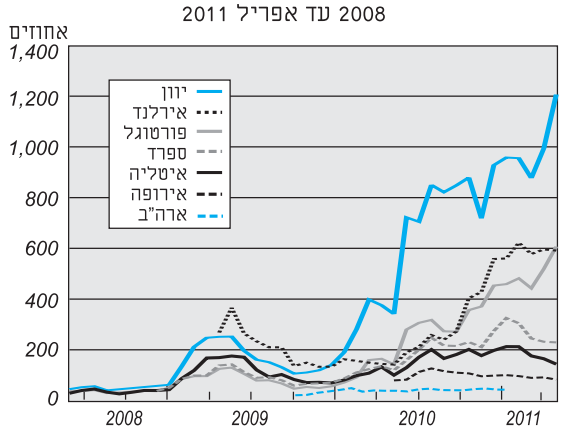

איור א'-17

מדדים למחירי מתכות בסיסיות, אנרגיה ומזון, 2005 עד אפריל 2011

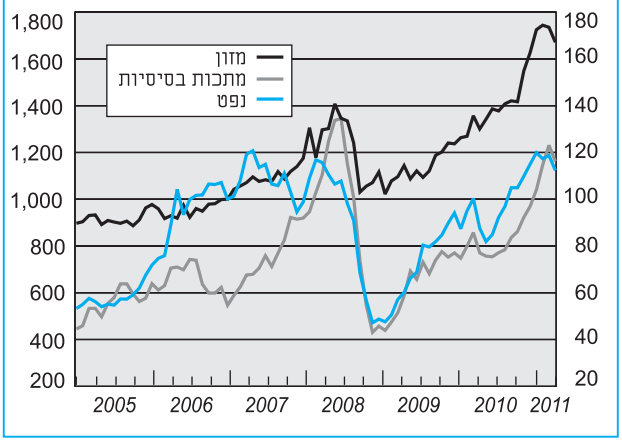

איור א'-18ב

פערי התשואות בין אג"ח ממשלתיות של מדינות נבחרות באירופה לאג"ח של ממשלת גרמניה, 2010 עד אפריל 2011

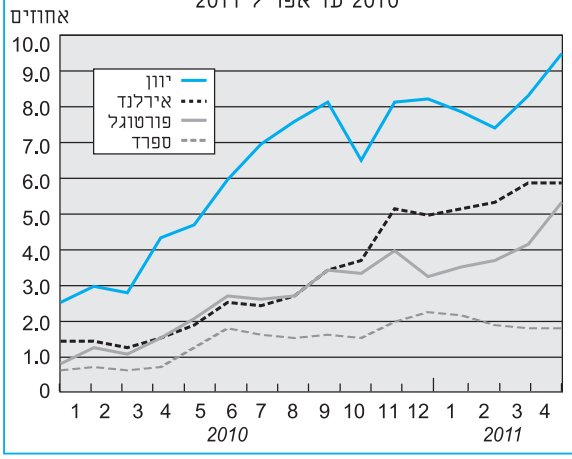

בסך של 78 מיליארד אירו. קבלת הסיוע הותנתה בהמשך הקונסולידציה הפיסקלית, ברפורמות להגברת התחרותיות של הכלכלה הפורטוגזית ובחיזוק מערכת הבנקאות. במהלך התקופה הנסקרת התגברו החששות שממשלת יוון לא תוכל לפרוע את חובותיה ותידרש, במוקדם או במאוחר, להגיע להסדר חוב או לשמיטת חובות. חששות אלו קיבלו ביטוי בעליות חדות של מירווחי ה-CDS ותשואות האג"ח של יוון (איור א'-18). דיונים באירופה בנושא שינויים עתידיים בתנאי החוב הציבורי היווני (debt restructuring) הגבירו את הלחצים בשווקים.

לוח א'-1: החשבונאות הלאומית, 2010 ו-2011

(שיעורי השינוי באחוזים, במחירים קבועים, במונחים שנתיים, בניכוי עונתיות)

		כל רביע לעומת קודמו					I/2011 לעומת הרביע החודש האחרון	
		2010				2011		
	2010[1,2]	I	II	III	IV	I	המקביל אשתקד[2]	שלגביו יש נתון
התוצר המקומי הגולמי	4.7	5.0	5.5	4.8	7.6	4.7	6.8	3
התמ"ג של המגזר העסקי	5.4	6.8	6.7	5.1	8.7	5.8	8.0	3
הצריכה הפרטית	5.0	0.5	7.1	0.7	8.8	6.8	4.8	3
ההשקעה המקומית הגולמית	2.5	82.4	-7.6	2.1	20.0	33.3	16.2	3
ההשקעה בנכסים קבועים	12.6	13.7	26.5	20.8	19.7	23.7	20.6	3
היצוא של סחורות ושירותים למעט יהלומים	10.7	2.3	20.3	-0.5	3.5	14.7	7.5	3
היצוא של סחורות[3]	17.1	22.7	19.5	-4.2	-1.7	29.6	12.3	3
היצוא של שירותים[3]	5.6	-20.2	10.8	15.1	23.2	16.7	10.6	3
היבוא של סחורות ושירותים למעט יהלומים[5]	9.4	9.9	15.3	-4.8	12.9	13.6	7.6	3
היבוא של סחורות[4]	18.5	30.0	7.8	8.0	14.1	27.8	12.5	3
היבוא של שירותים[4]	-2.7	-10.6	-0.2	-2.9	3.8	7.8	2.7	3
הצריכה הציבורית	3.1	4.4	-1.3	9.7	4.7	-5.7	3.1	3
הצריכה הציבורית למעט היבוא הביטחוני	2.8	-0.1	0.7	8.4	5.6	-5.0	2.6	3
השימושים המקומיים	4.0	11.7	1.2	2.6	9.7	8.3	6.0	3

[1] לעומת השנה הקודמת.

[2] נתונים מקוריים.

[3] חישוב חדש - ללא סובסידיות.

[4] חישוב חדש - ללא מסים.

[5] ללא יבוא ביטחוני, אוניות ומטוסים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

לוח א'-2: אינדיקטורים לפעילות העסקית, 2010 ו-2011
(שיעורי השינוי באחוזים, במונחים שנתיים, בניכוי עונתיות)

		כל רביע לעומת קודמו					ינואר עד אפריל 2011		
		2010				2011	לעומת התקופה הקודמת	לעומת התקופה המקבילה אשתקד[1]	החודש האחרון שלגביו יש נתון*
	2010[1,2]	I	II	III	IV	I			
המדד המשולב למצב המשק	5.0	6.6	6.7	5.4	5.4	6.6	6.2	5.9	4
עלות העבודה ליחידת תוצר	2.0	1.0	-1.2	-3.9	-3.1				12
המסחר הקמעוני המאורגן	3.4	5.2	-0.5	14.6	-8.5	0.3	0.5	1.7	4
הייצור התעשייתי (ללא יהלומים)	7.8	11.7	23.4	-16.1	1.7	16.3	16.3	5.2	3
מדד הפדיון בענף המסחר	7.4	12.7	0.2	4.9	5.3	8.1	8.1	4.6	3
מדד הפדיון - המסחר והשירותים	7.7	14.8	2.3	3.9	8.4	6.3	6.3	5.2	3
מדד היצוא - השירותים	11.0	-10.1	22.8	1.9	16.8	-8.2	-6.3	6.8	4
כניסת התיירים	25.7	23.1	23.5	-8.3	47.0	-32.5	-27.4	-1.1	4
הבנייה למגורים									
התחלות הבנייה של דירות	12.8	49.0	-12.1	-12.0	25.2		94.0	8.5	2
סיומי הבנייה של דירות	0.7	-50.5	170.7	-20.9	-11.9		-25.4	14.9	2
אישורי קרקע של ממ"י (יחידות דיור)[4,1]	24,892	9,683	2,837	5,079	7,293			-30.2	2
הבנייה שלא למגורים									
שטח ההתחלות[5,1]	-7.1	-17.0	8.6	20.0	-28.0				12
ממצאי סקר החברות (מאזן הנטו)[3]									
המאזן המשוקלל של המגזר העסקי	23	27	17	20	27	22			3
תפוקת החברות התעשייתיות	23	31	22	10	32	32			3
מכירות חברות המסחר	23	28	17	24	21	-1*			3

* כשחודש זה הוא אפריל (4) מושוות קבוצות של ארבעה חודשים; כשחודש זה הוא מארס (3) ההשוואה היא רבעונית; כשחודש זה הוא פברואר (2) ההשוואה היא ינואר עד פברואר מול נובמבר עד דצמבר.

^ מציין תוצאה בלתי מובהקת ברמה של 10 אחוזים.

[1] נתונים מקוריים.

[2] לעומת השנה הקודמת.

[3] מאזן הנטו הוא ההפרש בין מספר החברות המדווחות על עלייה לבין אלה המדווחות על ירידה, כאחוז מסך החברות המדווחות.

[4] עסקאות קרקע מאושרות ע"י ממ"י, בתקופה הרלוונטית.

[5] שיעור השינוי הרבעוני מחושב לעומת הרביע המקביל אשתקד.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, משרד הבינוי והשיכון ועיבודי בנק ישראל.

לוח א'-3: אינדיקטורים להתפתחות שוק העבודה, 2010 ו-2011
(שיעורי השינוי באחוזים, בניכוי עונתיות)

	I/2011 (אלפים)	כל רביע לעומת קודמו					ינואר עד אפריל 2011		
		2010				2011	לעומת התקופה הקודמת	לעומת התקופה המקבילה אשתקד[1]	החודש האחרון שלגביו יש נתון*
		I	II	III	IV	I			
כוח העבודה האזרחי	3,186.8	0.1	1.3	1.4	0.4	0.0	0.0	3.0	3
המועסקים הישראלים	2,994.9	0.5	1.7	1.3	0.5	0.5	0.5	4.4	3
בשירותים הציבוריים	924.7	0.3	1.9	-2.1	3.7	2.7	2.7	6.3	3
במגזר העסקי	2,082.4	1.1	2.3	1.5	-0.2	0.1	0.1	3.6	3
המועסקים הזרים ומהשטחים (לא מנוכה עונתיות)[2]	287.3	2.0	-2.9	1.0	2.5	0.4	0.4	1.0	3
ממוצע שעות העבודה השבועיות למועסק ישראלי	36.8	-1.1	-1.1	0.8	1.1	0.5	0.5	1.6	3
תשומת העבודה השבועית במגזר העסקי (כולל שטחים וזרים)	101,893.6	-0.8	0.2	1.9	1.4	0.1	0.1	4.0	3
ישראלים בלבד	89,157.3	-1.1	0.6	2.0	1.3	0.0	0.0	4.4	3
תשומת העבודה השבועית בשירותים הציבוריים (ישראלים)	20,584.4	-3.7	2.7	0.2	5.6	2.8	2.8	13.5	3
הבלתי מועסקים	191.9	-4.3	-4.8	3.3	-1.8	-7.0	-7.0	-16.3	3
דורשי העבודה	181.2	-6.2	-1.4	0.3	-2.0	-2.8	-1.8	-4.1	2
התביעות לתשלומי דמי אבטלה	71.7	-9.6	-5.2	-4.7	3.4	-4.5	-3.0	-10.8	4
מאזן התעסוקה מסקר המעסיקים של התמ"ת[3]		2.3	1.2	0.6	1.8				12
משרות פנויות (למ"ס)[1]	61.1 (ש"ח)	4.1	27.5	6.8	5.7	0.6	4.3	41.2	4
השכר הריאלי למשרת שכיר[5,4]		1.3	-0.1	0.1	0.9	-1.3	-1.4	-0.2	2
בשירותים הציבוריים		1.2	0.0	0.3	1.4	-1.9	-2.6	0.2	2
במגזר העסקי		1.4	-0.7	0.9	0.1	-1.2	-1.2	-0.4	2
השכר הנומינלי למשרת שכיר[5]	8,419.5	1.5	0.3	0.5	2.2	0.1	-0.1	3.6	2
בשירותים הציבוריים	8,033.1	1.5	0.7	0.6	2.6	-0.4	-1.2	4.0	2
במגזר העסקי	8,627.9	1.7	-0.3	1.4	1.4	0.5	0.3	3.4	2
		(אחוזים, בניכוי עונתיות)							
שיעור ההשתתפות		56.7	57.1	57.7	57.7	57.4			3
שיעור התעסוקה		52.8	53.4	53.9	53.9	54.0			3
שיעור האבטלה		6.9	6.5	6.6	6.5	6.0			3
עומק האבטלה[6]		36.3	36.0	32.1	33.3	29.9			3

* ראו הערת כוכבית בלוח א'-2.

[1] נתונים מקוריים.

[2] בגלל טעות בדרך החישוב תוקנו הנתונים החל מינואר 2008.

[3] איושי משרות בניכוי פליטות עובדים, כאחוז מסך העובדים בעסקים שבמדגם סקר המעסיקים.

[4] במחירי 2004.

[5] כולל עובדים זרים ועובדים מהשטחים. נתונים מנוכי עונתיות.

[6] המובטלים המחפשים עבודה מעל חצי שנה מתוך סך כל המובטלים (נתונים מקוריים).

המקור: סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, למעט נתוני הישראלים והלא-ישראלים במגזר העסקי, תשומת העבודה במגזר העסקי וסך המועסקים הישראלים, אשר מקורם באומדני החשבונאות הלאומית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, והמשרות הפנויות, אשר מקורן בסקר המשרות הפנויות של הלמ"ס.

לוח א'-4: ביצוע התקציב של הממשלה, 2010 ו-2011

	2010[1]	2010 I	2010 II	2010 III	2010 IV	2011 I	ינואר עד אפריל 2011 לעומת התקופה הקודמת	ינואר עד אפריל 2011 לעומת התקופה המקבילה אשתקד	ינואר עד אפריל 2011 החודש האחרון שלגביו יש נתון*
הגירעון המקומי כאחוז מהתוצר	-2.5	-0.8	-2.3	-0.4	-6.5	1.8			3
הגירעון הכולל ללא אשראי כאחוז מהתוצר	-3.7	-1.9	-3.3	-1.8	-7.8	0.9			3
הסטייה המצטברת מתוואי התקציב המקומי ללא אשראי[2]	מיליארדי ש"ח								
בהכנסות	10.5	2.0	3.8	2.2	10.5	0.9		-1.4	4
בהוצאות	-1.3	0.0	-2.1	-2.8	3.7	-4.7		0.0	4
בגירעון	11.8	2.0	3.9	5.0	1.3	5.6		-1.5	4
הגירעון הכולל ללא אשראי	-30.2	-3.6	-6.7	-3.7	-16.2	1.8			4
	שיעורי השינוי הריאליים לעומת התקופה המקבילה אשתקד (אחוזים)								
הכנסות מקומיות של הממשלה ללא אשראי	5.5	12.3	3.3	1.5	5.3	11.1		10.3	4
הכנסות הממשלה ממסים	7.6	9.8	8.7	5.7	6.3	8.3		8.3	3
מזה: הכנסות ממס הכנסה נטו	4.1	2.6	2.0	6.5	5.4	10.7		9.8	4
הכנסות ממע"מ ברוטו	9.3	14.9	14.5	3.8	5.0	7.1		5.7	4
הוצאות מקומיות של הממשלה ללא אשראי	1.0	9.3	-6.7	-2.0	4.2	1.3		2.3	4
קצבאות הביטוח הלאומי	4.0	4.3	4.1	3.6	3.8	0.6		0.6	3
מזה: דמי אבטלה	-18.5	2.3	-26.4	-24.6	-21.7	-12.9		-12.9	3
הבטחת הכנסה[3]	-1.0	2.0	-2.2	-0.9	-2.8	-6.0		-6.0	3
גבייה של המוסד לביטוח לאומי מהציבור	7.5	5.0	10.5	8.8	5.7	4.6		4.2	4

[1] לעומת השנה הקודמת.

[2] התוואי נקבע בהתאם ליעד גירעון. הנתונים לעומת התקופה הקודמת ולעומת התקופה המקבילה אשתקד הם הפרשים.

[3] לא כולל השלמת הכנסה בקצבת זיקנה ושאירים.

המקור: משרד האוצר, המוסד לביטוח לאומי ועיבודי בנק ישראל.

לוח א'-5: סחר החוץ, מאזן התשלומים ויתרות מטבע החוץ, 2010 ו-2011
(מנוכה עונתיות)

	2010[1,2]	2010 I	2010 II	2010 III	2010 IV	2011 I	ינואר עד אפריל 2011 לעומת התקופה הקודמת	ינואר עד אפריל 2011 לעומת התקופה המקבילה אשתקד[2]	ינואר עד אפריל 2011 החודש האחרון שלגביו יש נתון*
	שיעורי השינוי[3] (אחוזים)								
המסחר בסחורות[4]									
יבוא הסחורות	19.0	8.5	1.8	1.7	9.0	9.8	13.1	26.2	4
מזה: נכסי הצריכה	14.3	3.7	1.3	1.3	12.2	3.9	8.2	22.1	4
נכסי ההשקעה	12.8	4.5	2.1	5.3	14.2	13.4	18.7	46.2	4
התשומות לייצור	23.4	12.1	1.8	0.6	5.7	11.0	13.0	20.5	4
יצוא הסחורות	16.2	5.3	-2.7	-0.2	0.5	10.7	12.2	6.5	4
מזה: היצוא התעשייתי	16.3	5.3	-2.5	0.3	0.1	10.7	12.2	7.1	4
מזה: טכנולוגיה עילית	12.3	-0.5	5.2	-0.2	-0.7	11.0	13.7	9.7	4
מאזן התשלומים	מיליוני דולרים								
יצוא הסחורות והשירותים	80,469	19,665	20,071	20,061	20,672				12
יבוא הסחורות והשירותים	75,869	18,807	18,677	18,562	19,824				12
העודף / הגירעון בחשבון סחורות ושירותים	4,600	858	1,394	1,499	849				12
העודף / הגירעון בחשבון השוטף	6,762	1,851	1,835	1,724	1,352				12
החשבון הפיננסי (למעט יתרות המט"ח)[2]	2,657	2,137	-2,516	328	2,707				12
מזה: ההשקעות הישירות של תושבי חוץ[2]	5,157	1,296	-218	1,650	2,430				12
השקעות תושבי חוץ בתיק ניירות הערך למסחר[2]	9,076	3,784	632	306	4,354				12
ההשקעות הישירות וההשקעות של תושבי ישראל בתיק ניירות הערך למסחר בחו"ל[2]	17,580	5,105	3,665	6,291	2,520				12
היתרות בבנק ישראל, לסוף תקופה[2]	70,913	62,476	63,096	66,271	70,913	74,526	9.2	20.1	4
החוב החיצוני נטו (באחוזי תוצר)[2,5]	-23.7	-25.3	-24.2	-23.4	-23.4				12

* ראו הערת כוכבית בלוח א'-2.

[1] לעומת השנה הקודמת.

[2] נתונים מקוריים.

[3] שיעורי השינוי מתייחסים להיקפים הדולריים של היבוא והיצוא.

[4] נתוני המסחר בסחורות הם ללא אניות, מטוסים, יהלומים ודלק.

[5] התוצר מחושב לפי שער דולר של סוף תקופה.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

לוח א'-6: מדדים להתפתחויות הכלכליות במדינות המתקדמות והמתפתחות[1]

(שיעורי השינוי השנתיים, אחוזים)[2]

			2009	2010	2011 תחזית	2012 תחזית
התמ"ג העולמי			-0.5	5.0	4.4	4.5
	במדינות המתקדמות		-3.4	3.0	2.4	2.6
	במדינות המתפתחות		2.7	7.3	6.5	6.5
הסחר העולמי			-10.9	12.4	7.4	6.9
	במדינות המתקדמות	יבוא	-12.6	11.2	5.8	5.5
		יצוא	-12.2	12.0	6.8	5.9
	במדינות המתפתחות	יבוא	-8.3	13.5	10.2	9.4
		יצוא	-7.5	14.5	8.8	8.7
מחירי הסחורות הלא מעובדות (בדולרים)	נפט[3]		-36.3	27.9	35.6	0.8
	אחר		-15.8	26.3	25.1	-4.3
האינפלציה (מדד המחירים לצרכן)	במדינות המתקדמות		0.1	1.6	2.2	1.7
שיעורי הריבית לזמן קצר (אחוזים)[4]	על הפיקדונות בדולרים		1.1	0.5	0.6	0.9
	על הפיקדונות באירו		1.2	0.8	1.7	2.6
שיעור האבטלה	במדינות המתקדמות		8.0	8.3	7.8	7.4

[1] בהגדרות ה-World Economic Outlook ישראל נכללת בין המדינות המתקדמות. המדינות הן המדינות המפותחות וחלק מהשווקים המתעוררים.

[2] פרט לשיעורי הריבית והאבטלה (באחוזים).

[3] המחיר הממוצע של חבית נפט גולמי (U.K. Brent, Dubai, West Texas) ב-2010 היה 79.03 דולרים של ארה"ב, ללא עלויות הובלה. המחיר המשוער לשנת 2011 הינו 107.16 דולרים ולשנת 2012 הוא 108.0 דולרים.

[4] על הפיקדונות בדולרים - ריבית ה-LIBOR לשישה חודשים; על הפיקדונות באירו - ריבית ה-LIBOR לשלושה חודשים.

המקור: (IMF) World Economic Outlook, לפי העדכון מאפריל 2011.

לוח א'-7: מדדי מחירים נבחרים, שער החליפין האפקטיבי, האשראי הבנקאי החופשי, הריביות, התשואות ומדד המניות, 2010 ו-2011

(שיעורי השינוי באחוזים)

	2010 [1]	כל רביע לעומת קודמו					ינואר עד אפריל 2011		
		2010				2011	לעומת התקופה הקודמת	לעומת התקופה המקבילה אשתקד	החודש האחרון שלגביו יש נתון*
		I	II	III	IV	I			
שיעורי השינוי במהלך התקופה [2]									
מדד המחירים לצרכן	2.7	-0.9	1.5	1.2	0.7	0.7	1.3	4.0	4
מדד המחירים לצרכן מנוכה עונתיות	2.6	-0.1	0.7	0.7	1.3	1.5	1.5	3.9	4
מדד מחירי הדירות בבעלות[3]	14.0	2.8	3.7	3.0	3.9	3.6	2.4	13.9	2
מדד המניות הכללי	12.6	10.4	-13.8	10.8	6.8	-2.6	-4.8	4.5	4
שיעורי השינוי של הממוצע התקופתי [4]									
שער החליפין האפקטיבי הריאלי[5]	-5.0	-3.4	-8.1	-3.2	-5.4	-3.2	-0.4	-3.2	4
שער החליפין האפקטיבי נומינלי	-4.8	-2.4	-7.8	-3.5	-5.5	-2.3	-0.8	-2.4	4
האשראי הבנקאי החופשי	4.1	0.5	1.8	1.8	2.0	2.3	2.5	7.7	4
הריבית האפקטיבית במכרז הפיקדון היומי[6]	1.6	1.3	1.5	1.7	2.0	2.3	2.5	1.3	4
התשואה לפדיון של אג"ח ל-5 שנים[7]	0.9	1.3	1.1	0.7	0.5	0.8	1.0	1.3	4
פרמיית הסיכון[8]	-38.2	-1.0	-4.2	4.8	-2.6	37.3	32.8	34.0	4
שיעורי השינוי במהלך 12 החודשים האחרונים [9]									
מדד המחירים לצרכן	2.7	3.5	2.8	2.0	2.5	4.0		4.0	4

* ראו הערת כוכבית בלוח א'-2.

[1] לעומת השנה הקודמת.

[2] מחושב כשיעורי השינוי בחודש האחרון של כל רביע לעומת החודש האחרון של הרביע הקודם.

[3] אינו חלק ממדד המחירים לצרכן.

[4] מחושב כשיעורי השינוי בין ממוצע החודשים הקיימים ברביע מול ממוצע החודשים ברביע הקודם.

[5] שער החליפין האפקטיבי הריאלי הינו ממוצע גיאומטרי משוקלל (לפי היקף הסחר) של שערי החליפין של השקל מול 28 מטבעות המייצגים את 38 שותפות הסחר העיקריות של ישראל, בניכוי הפער בשיעורי האינפלציה בין ישראל למדינות אלו.

[6] ריבית ממוצעת לתקופה.

[7] תשואה ממוצעת לתקופה.

[8] על Credit Default Swap לחמש שנים. מחושב כהפרש בין ממוצע החודשים הקיימים ברביע מול ממוצע החודשים ברביע הקודם.

[9] שיעורי השינוי בין הממוצע של התקופה לבין הממוצע של התקופה המקבילה אשתקד.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

חלק ב': הרחבה בסוגיות נבחרות

העלאת שכר המינימום בשנים 2011 ו-2012

- על פי הסכם בין נציגי העובדים לנציגי המעסיקים ובכפיפות לצו הרחבה, עתיד שכר המינימום להתעדכן ל-4,100 ש"ח ביולי 2011 ול-4,300 ש"ח באוקטובר 2012.
- עדכון שכר המינימום צפוי להפחית את תחולת העוני בקרב נפשות ב-0.1 נקודת אחוז. כדי להפחית את העוני בשיעור משמעותי, דרוש שיפור בציות לחוק.
- עדכון שכר המינימום צפוי להתבטא בגידול של 427 מיליוני ש"ח לפחות בהוצאה הציבורית לשנים 2011-2013, בגין עלויות שכר ישירות. גידול נוסף בהוצאה הציבורית צפוי כתוצאה מעלויות עקיפות הנובעות מעדכון שכר המינימום ומעדכון שכרם של עובדים המועסקים בגופים הממשלתיים ובגופים המתוקצבים האחרים דרך חברות קבלניות.

שכר המינימום למשרה מלאה של 186 שעות חודשיות נקבע לפי הוראתו הנוכחית של חוק שכר המינימום (מ-1997) בשיעור של 47.5 אחוזים מהשכר הממוצע על פי הגדרתו בסעיף 1 לחוק הביטוח הלאומי[14], והוא אמור להתעדכן, על פי נתונים אלה, בכל שנה בחודש אפריל. מאז נכנס החוק בגרסתו הנוכחית לתוקף עודכן שכר המינימום מספר פעמים שלא בכוח המנגנון האוטומטי הקבוע בחוק. כך, למשל, בשנים 2002-2005 הוקפא שכר המינימום כחלק מהמדיניות בתקופת המיתון, וב-2006 הוחל בעדכון שכר המינימום בהתאם להסכם קואליציוני[15]. העדכון האחרון לפי הסכם זה היה ביולי 2008; מאז ועד אפריל 2011 היה שכר המינימום גבוה מ-47.5 אחוזים מהשכר הממוצע, ולכן הוא הושאר ברמתו הנומינלית במשך כמעט שלוש שנים (איור 1).

שכר המינימום לשעת עבודה עודכן לאחרונה באפריל 2011, ל-20.9 ש"ח, כך שהשכר החודשי הועלה בכ-40 ש"ח לחודש, ל-3,890.3 ש"ח. בסוף דצמבר 2010 נחתם הסכם בין ההסתדרות ללשכת התיאום של הארגונים הכלכליים (להלן "הסכם עיני-ברוש") להעלות את שכר המינימום לרמה של 4,100 ש"ח ביולי 2011 ול-4,300 ש"ח באוקטובר

איור ב'-1

שכר המינימום הנומינלי והריאלי[1] (במחירי 2009)
1997 עד 2012

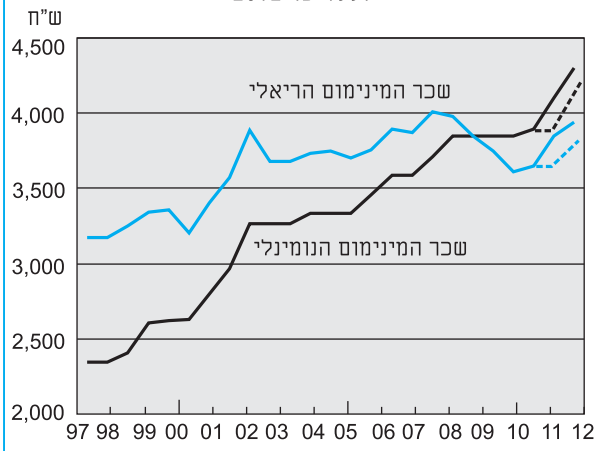

[1] הקווים הרציפים מציינים את רמתו בפועל ורמתו המתוכננת של שכר המינימום לפי "הסכם עיני-ברוש". הקווים המקווקוים מציינים את רמתו של שכר המינימום הריאלי והנומינלי לו עודכנו על פי החוק (47.5 אחוזים מהשכר הממוצע).
המקור: המוסד לביטוח לאומי וחישובי בנק ישראל.

2012 (22.0 ו-23.1 ש"ח לשעת עבודה, בהתאמה), וזאת נוסף על עדכונו שכבר הוחל באפריל[16]. במארס 2011 הורחב ההסכם למגזר הציבורי, והחלתו על עובדים ומעסיקים במגזר העסקי שאינם מיוצגים על ידי הארגונים שחתמו עליו תלויה בצו הרחבה, שאמור לתת שר התמ"ת. עדכוניו של שכר המינימום לפי "הסכם עיני-ברוש", אם יורחבו לכלל המשק, יביאו לשתי עליות רצופות של 5 אחוזים (בכל פעם) בשכר המינימום הנומינלי. שכר המינימום הריאלי צפוי לעלות ב-5 אחוזים, ולאחר מכן ב-2.4 אחוזים[17], בהתאמה. שכר המינימום התעדכן בשיעורים גבוהים גם בעבר; בשנת 2001 הוא עודכן ב-10 אחוזים (ועלה ריאלית ב-9 אחוזים), ובשנתיים שלפני כן עודכן פעמיים ברציפות בשיעור של 6 אחוזים (ועלה בשיעור ריאלי דומה).

[14] השכר הממוצע לפי הגדרה זו עומד על 8,190 ש"ח לחודש החל מינואר 2011.

[15] הסכם זה היה אמור להעלות את שכר המינימום בהדרגה לרמה של 4,600 ש"ח, אולם לא כל פעימותיו יושמו.

[16] בענף הבינוי נהוג שכר מינימום ענפי, שאינו צפוי להתעדכן עם שינוי שכר המינימום.

[17] בהתאם לתחזיות בנק ישראל לאינפלציה ולעליית השכר בשנים 2011-2012. לפירוט ראו: בנק ישראל (2011), "דוח המדיניות המוניטרית (דוח האינפלציה) 2011- הרביע הראשון".

בהשוואה בין לאומית שכר המינימום בישראל על פי הגדרתו הסטטוטורית גבוה ביחס לשכר הממוצע[18] וביחס לשכר החציוני (איור 2). מיקומו הגבוה של שכר המינימום ביחס לשכר החציוני בישראל לעומת מדינות OECD אחרות הוא על רקע אי השוויון הגבוה בהכנסות משכר בקרב שכירים במשרה מלאה (גם בהשוואה בין-לאומית). העלאת שכר המינימום לרמה של 4,300 ש"ח תלווה בעליית מקומה היחסי של ישראל.

שכר המינימום נועד להבטיח רמת חיים נאותה למשתכרים אותו ולצמצם את תחולת העוני ופערי השכר בקרב העובדים[19]. אולם הציות הרופף לחוקי העבודה, ובפרט לחוק שכר המינימום, על פי הנתונים בישראל[20], מפחית

איור ב'-2

שכר המינימום ביחס לשכר החיצוני[1]
בהשוואה בין-לאומית, 2009

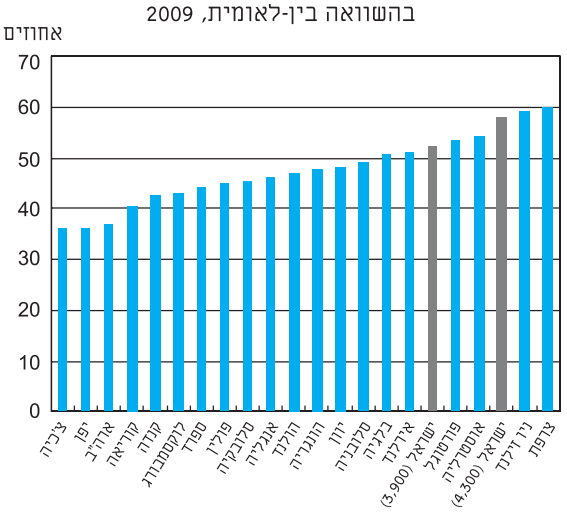

[1] בישראל: השכר החיצוני לשכירים בני 18 ומעלה המועסקים במשרה מלאה בסקטור העסקי.
במדינות OECD: השכר החיצוני לשכיר במשרה מלאה (להגדרות במדינות השונות ראו OECD.Stat).
המקור: סקר ההכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ו- OECD. Stat.

מהשפעתם של החוקים האלה. השלכות עדכון שכר המינימום על התעסוקה, תחולת העוני ומחירי המוצרים נידונו בספרות הכלכלית בעולם ובישראל, והממצאים אינם אחידים. ההשפעה על התעסוקה היא אחד הנושאים שזכו להתייחסות הנרחבת ביותר. ישנם מחקרים המצביעים על השפעה שלילית חלשה של עדכון שכר המינימום על התעסוקה, וזו בכל מקרה תלויה בסביבה הכלכלית ובענף. מפאת מגבלותיו של שכר המינימום בחילוץ מעוני, מופעלים במקביל לו, ברבות מהמדינות, כלים נוספים המיועדים להעלות את הכנסתם של המועסקים בשכר נמוך, למשל מערכת מיסוי פרוגרסיבית ומס הכנסה שלילי. (על כך ראו סוגיה בפרסום זה.) כאן אנו אומדים את ההשלכות הצפויות של העלאת שכר המינימום על תחולת העוני ועל ההוצאה הממשלתית.

ההשלכות של עדכון שכר המינימום

שכרם לשעת עבודה של כ-14 אחוזים מהשכירים במשק בשנת 2009 היה נמוך משכר המינימום[21]. חלוקה לפי ענפים מעלה כי הענפים שבהם שיעור השכירים ששכרם מגיע עד גובה שכר המינימום גבוה במיוחד הם מלונאות, חקלאות ובינוי. ענף הבינוי אינו סחיר, ואילו החקלאות והמלונאות סחירים. פלוג, קסיר (קלינר) ורובינשטיין (2000)[22] בדקו את השפעת השינויים ברמתו של שכר המינימום בשנים 1994-1973 ומצאו כי העלאתו מביאה בטווח הארוך לירידת מה של התעסוקה בענפים הסחירים, ואילו בענפים הבלתי סחירים מתבטא חלק מההשפעות של העלאת השכר בהעלאת מחירי המוצרים, וכך מתמתנת ההשפעה על התעסוקה. שיעור גבוה של שכירים ששכרם נמוך מהמינימום מצביע על ציות נמוך לחוק שכר המינימום

[18] כאמור, שכר המינימום בישראל שווה ל-47.5 אחוזים מהשכר הממוצע, ומצוי, נכון לשנת 2009, במקום השני הגבוה ביותר מבחינה זו, אחרי ניו-זילנד.

[19] למרות זאת, כפי שמראה המוסד לביטוח לאומי (2010), עבור מרבית הרכבי המשפחות, שכר המינימום אינו מחלץ מעוני.

[20] על כך ראו: OECD (2009), Reviews of Labour Market and Social Policies - Israel, ד' גוטליב ואי' פרומן (2011), "השפעה צפויה של שינוי בשכר המינימום על תחולת העוני ועדכון תוצאות מחקר אי הציות לשכר המינימום לנתוני 2009", מינהל המחקר והתכנון של המוסד לביטול לאומי, וכן דוח הוועדה הציבורית לבדיקת חוק שכר המינימום בישראל ("ועדת שכר המינימום"), 2000.

[21] לפי השכר ברוטו לשעת עבודה בדקנו אם עובד משתכר ברמת שכר המינימום או ברמה נמוכה ממנו. בשיטה זו מתקבל כנראה אומדן חסר לכך, מכמה טעמים: היא אינה מביאה בחשבון תשלום מוגדל עבור שעות נוספות; השכר ברוטו כולל לעיתים תוספות שכר שאינן נחשבות לשכר המינימום (כגון פרמיות למיניהן, "משכורת 13" ותוספת ותק), ולכן יכול להיות גבוה במידה ניכרת משכר המינימום עבור המשתכרים שכר מינימום; הדיווח על שעות העבודה בסקרים עלול להיות בעייתי ולהקשות על זיהוי המשתכרים שכר מינימום לפי השכר לשעת עבודה.

[22] ק' פלוג, נ' קסיר (קלינר) וי' ורובינשטיין (2000), "השפעת שכר המינימום על התעסוקה בענפים (נבחרים) עתירי עבודה פשוטה במשק הישראלי", בנק ישראל.

ועל פגיעותם היחסית של העובדים בשכר המינימום, בפרט של אלה המועסקים בענפים עתירי עובדים לא ישראלים. האחרונים אינם נסקרים בסקרי הלמ"ס, ולכן אין בידינו נתונים שוטפים מקבילים על שכרם ושעות עבודתם. נראה שחוסר ההקפדה על זכויותיהם ועל אכיפת חוקי העבודה לגביהם חמורים אף יותר, דבר המשפיע על השכר והתעסוקה של ישראלים בתחתית סולם השכר, ועלול להעצים את השפעתה השלילית של העלאת שכר המינימום על התעסוקה.

עדכונו של שכר המינימום צפוי להשפיע בעיקר על שכירים ששכרם ברוטו הוא בגובה שכר המינימום ועל השכירים ששכרם ברוטו מצוי בין רמתו הנוכחית של שכר המינימום לשכר המינימום החדש[23]. לצורך הסימולציה, המניחה שהציות לחוק שכר המינימום נותר בעינו, אנו מניחים, בדומה לגוטליב ופרומן (2011), (א) כי התפלגות השכר הקיימת נותרת בעינה ברמות השכר שעד שכר המינימום החדש. (ישנה מעין גרירת שכר של כל המועסקים ששכרם בין רמת שכר המינימום הישנה והחדשה, בהתאם לשיעור העלאת שכר המינימום, אולם שכרם של המשתכרים מעל שכר המינימום החדש ומתחת לשכר המינימום הישן לא יועלה כתוצאה מההסכם.) (ב) כי התעסוקה לא תרד בטווח הקצר כתוצאה מהעלאת שכר המינימום. הנחה זו סבירה, שכן בספרות מתועדות השפעות חלשות על התעסוקה כתוצאה מעדכון שכר המינימום, וכן על רקע ההסכם העומד בבסיס העלאת שכר המינימום ומצבו של המשק. חישוב ההשפעות של שינוי שכר המינימום על תחולת העוני בהנחות האמורות, מראה כי קו העוני יעלה במקצת כתוצאה מעליית התפלגות השכר בעקבות העלאת שכר המינימום, וכי תחולת העוני תרד במידה זעומה בלבד. ציות מלא לשכר המינימום, המשקף מצב שבו כל התפלגות השכר שמתחת לשכר המינימום תעלה לפחות לרמת שכר המינימום, יוריד את תחולת העוני ב-0.7 נקודת אחוז (לוח ב'-1). העובדה שתחולת העוני כמעט לא משתנה למרות עליית קו העוני, נובעת מהגדרתו של קו העוני היחסי (השווה למחצית ההכנסה החציונית לנפש סטנדרטית) הנהוג בישראל, ומכך שבחלק ממשקי הבית שבהם אחד המפרנסים משתכר ברמת שכר המינימום ישנם מפרנסים נוספים ששכרם גבוה משכר המינימום ולא יושפע משינויו. האחרונים לרוב גם אינם מוגדרים כעניים. עם זאת, עליית קו העוני משקפת את עליית הכנסתם הכספית האבסולוטית של העניים העובדים.

היבט נוסף של עדכון שכר המינימום על פי הסכם "עיני-ברוש" הוא עדכון שכרם של עובדי משרדי הממשלה והשירותים הציבוריים ששכרם[24] נמוך משכר המינימום החדש, וכן של העובדים המועסקים במשרדי הממשלה דרך חברות קבלניות ועדכונן של הוצאות עקיפות אחרות. על פי נתוני בנק ישראל, למעלה מ-30 אחוזים מעובדי משרדי הממשלה[25] מקבלים השלמת הכנסה לשכר המינימום, וקבוצה זו עתידה אף לגדול במצב שבו עולה שכר המינימום. העלאת שכר המינימום ל-4,300 ש"ח צפויה להתבטא בתוספת תקציבית של לפחות 428 מיליוני ש"ח בגין עלויות שכר ישירות בשנים 2011 עד 2013[26]. גידול נוסף בהוצאה הציבורית צפוי כתוצאה מעלויות עקיפות הנובעות מעדכון שכר המינימום ומעדכון שכרם של עובדים המועסקים בגופים הממשלתיים ובגופים המתוקצבים האחרים דרך חברות קבלניות. כל זאת ביחס למצב שבו שכר המינימום היה מתעדכן לפי התוואי הקבוע בחוק (בהתאם לעליית השכר הממוצע, באפריל 2011 ו-2012). זוהי הערכה גולמית בלבד של תוספת העלות התקציבית הנובעת מעדכון שכר המינימום, מכמה סיבות: (1) השירותים הציבוריים כוללים

[23] לעדכון שכר המינימום יכולות להיות השפעות נוספות, כגון תביעות שכר וירידה של הביקוש לעובדים (למשל בגלל סגירת עסקים), וכן השפעה על שכרם של המשתכרים שכר גבוה מרמת שכר המינימום החדשה. במסגרת ניתוח זה אנו לא מתייחסים להשפעות אלו.

[24] חלקו של השכר הנחשב לצורך חישוב שכר המינימום, מנוכה מהשפעת הוותק.

[25] בסיס הנתונים המצוי בידי בנק ישראל כולל נתוני שכר של כ-68 אלף עובדי משרדי הממשלה ורשויות ממשלתיות שונות (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המוסד לביטוח לאומי ועוד). לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בממשלה המרכזית, במוסד לביטוח לאומי, במוסדות לאומיים השונים וברשויות המקומיות עובדים בסך הכול כ-337 אלף איש. בהנחה שהתפלגויות השכר בשתי קבוצות העובדים דומות, תוספת התקציב שתנבע מעליית שכר המינימום גבוהה פי חמישה מהתוצאה שהתקבלה על פי המדגם המצוי בנתוני בנק ישראל. החישוב מתבסס על התקופה שעד העדכון הבא של שכר המינימום בהתאם לחוק (אפריל 2013).

[26] חישוב זה מניח כי מקבלי ההשלמה לשכר המינימום כיום ימשיכו לקבל השלמה בהתאם לרמת שכר המינימום החדשה, וכי עבור מי שחלק שכרם הנחשב לצורך חישוב שכר המינימום נמוך מרמת שכר המינימום החדשה תתפלג תוספת השכר באופן אחיד.

לוח 1: השפעת עדכון שכר המינימום על ההכנסות ועל תחולת העוני[1]

(עדכון שכר המינימום חל על שכירים בני 18 ומעלה העובדים לפחות 7 שעות בשבוע, לפי שכרם לשעה)

	עד אפריל 2011	אפריל-11	אוקטובר-12
שכר המינימום לחודש (ש"ח)	3,850	3,890	4,300
שכר המינימום לשעה (ש"ח)	20.7	20.9	23.1
מספר העובדים שיקבלו תוספת לשכרם[2] (אלפים) [שיעורם מהשכירים]	לא רלוונטי	127.4 [5.4%]	304.7 [13%]
התוספת הממוצעת לשכר החודשי (ש"ח)	לא רלוונטי	35	443
קו העוני[2] (ש"ח)	1,814.6	1,814.8	1,829.0
תחולת העוני בקרב נפשות כאשר הציות לחוק נותר בעינו	25.0%	25.0%	24.9%
קו העוני[2] (ש"ח)	1,849.5	1,850.0	1,870.2
תחולת העוני בקרב נפשות כאשר הציות לחוק מלא	24.4%	24.3%	24.3%
השינוי בתחולת העוני כתוצאה משיפור הציות לחוק (נקודות אחוז)	0.6	0.7	0.6

[1] לפי התפלגות השכר ב-2009.

[2] התוספת לשכר ניתנה רק למפרנסים בני 18 ומעלה העובדים לפחות 7 שעות בשבוע ונמצאים בטווח שבין שכר המינימום הישן לחדש; קו העוני מחושב לנפש תקנית. שכירים המועסקים פחות מ-7 שעות עבודה בשבוע (האחוזון התחתון של שעות העבודה) לא קיבלו את התוספת.

המקור: עיבודי בנק ישראל לסקר ההכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

עובדים רבים נוספים שאינם חלק מחישוב זה, ואין אנו יודעים איך מתפלגים מקבלי שכר המינימום בקרבם; (2) התפלגות שיעור מקבלי שכר המינימום באוכלוסייה שעליה נסבים נתוני בנק ישראל אינה בהכרח זהה להתפלגות השכר בקרב יתר עובדי המגזר הציבורי הכלולים בתחשיב; (3) לא נכללים בתחשיב עובדים המועסקים בגופים הממשלתיים ובגופים המתוקצבים האחרים דרך חברות קבלניות; (4) ישנן עלויות תקציביות נוספות, הנובעות מעדכונן של עלויות שאינן שכר התלויות בשכר המינימום (כגון קצבאות שונות).

סיכום

שכר המינימום צפוי להתעדכן בשתי פעימות לרמה של 4,300 ש"ח באוקטובר 2012 – שינוי של כ-11 אחוזים לעומת רמתו הנומינלית באפריל 2011. לנוכח ההתפתחויות הצפויות במחירים, העלייה הריאלית של שכר המינימום תהיה מתונה יותר, ותסתכם בכ-8 אחוזים. לו עודכן שכר המינימום לפי המנגנון הקבוע בחוק, הוא היה עולה באפריל 2012 לרמה של כ-4,143 ש"ח, עלייה נומינלית של 6.5 אחוזים ביחס לרמתו באפריל 2011, ועלייה ריאלית של כ-4 אחוזים בלבד. (עליות אלה תלויות בהתפתחות השכר הממוצע במשק.) בהנחות שמרניות למדי, כי עליית שכר המינימום לא תביא לשינוי בתעסוקה וכי התפלגות השכר של 2009 תישמר לאחר עדכונו של שכר המינימום, ההשפעה של העלאת שכר המינימום על פי "הסכם עיני-ברוש" על תחולת העוני תהיה זעומה, אולם היא תעלה את הכנסתם הכספית של העניים. הסכם זה לעדכון שכר המינימום מבטא הסכמה בין נציגי המעסיקים לעובדים, כך שסביר כי השפעותיו השליליות על הביקוש לעובדים בטווח הקצר תהיינה מצומצמות, לפחות מצדם של המעסיקים המיוצגים בהסכם. עדכון שכר המינימום יהיה כרוך גם בעלות תקציבית להשלמת שכרם של עובדי המגזר הציבורי ששכרם נמוך מהמינימום. תוספת התקציב נובעת במידה לא מבוטלת ממבנה השכר בשירות הציבורי, שנמתחה עליו ביקורת ציבורית – לאחרונה וגם בעבר[27].

[27] ביקורת נוקבת הועברה בין היתר במסגרת שתי ועדות ציבוריות שעסקו בשכר עובדי השירות הציבורי ("וועדת זוסמן" מ-1989 ו"וועדת שכר המינימום" מ-1990).

מלימודים לעבודה: תעסוקת צעירים בישראל

- כמחצית מאוכלוסיית הצעירים בישראל – העומדים בראשית דרכם בשוק העבודה – הם חסרי השכלה על-תיכונית. כחצי מהם למדו בתיכון מקצועי, ורק כ-10 אחוזים מהם עברו קורס מקצועי במסגרות אחרות.
- שיעור התעסוקה היחסי של צעירים חסרי השכלה על-תיכונית ירד בשנים האחרונות.
- העיסוק של צעירים בחלק ממקצועות התעשייה (למשל מכונאות תעשייתית) פוחת, בעוד שגובר עיסוקם במספר תחומי שירותים (למשל מכירות). אף על פי כן מקצועות השירותים כמעט אינם נלמדים בבתי הספר המקצועיים.
- לאחרונה ננקטים צעדים להגדלת היקף ההכשרה במהלך הלימודים בתיכון. הדגש בהכשרה מקצועית מאוחרת יותר, באמצעות קורס, פחות, וכך גם המדיניות בתחום ההכוונה התעסוקתית של צעירים.

כמחצית מאוכלוסיית הצעירים בישראל, הנמצאים בראשית דרכם בשוק העבודה, חסרים השכלה על תיכונית, ולרבים מהם אין כל הכשרה ההולמת את צורכי שוק העבודה. העיסוק בשיפור המעבר של קבוצת אוכלוסייה זו (המכונה בארה"ב "The forgotten half") מלימודים לעבודה גבר בשנים האחרונות במדינות רבות. ניתוח מאפייני התעסוקה של צעירים, מעבר לניתוח כללי של התעסוקה, חשוב משני טעמים: האחד, שנות הכניסה לתעסוקה קריטיות לגבי המשך תעסוקה יציבה, שבצדה שכר הולם; השני, אוכלוסיית הצעירים עשויה לשקף את ההתפתחויות העדכניות של שוק העבודה.

איור ב'-3

התפתחות שיעור התעסוקה של גברים יהודים[1] בגילאים 28-33 לפי השכלה, 1998עד 2009

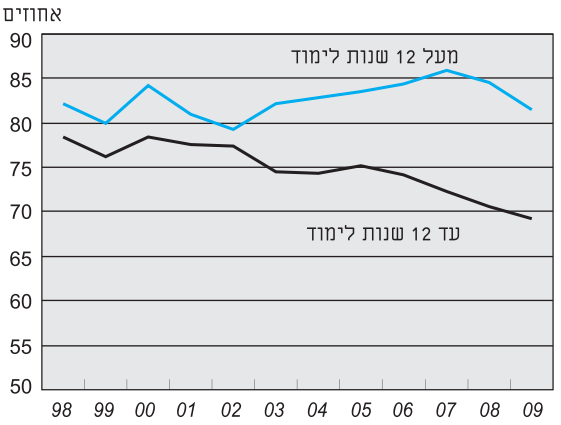

1 למעט פרטים שמוסד הלימודים האחרון שלהם הוא ישיבה.
המקור: סקרי כוח אדם של הלמ"ס ועיבודי בנק ישראל.

Neumark, בספרו בנושא זה[28], מחלק את המעבר מלימודים לעבודה לשני שלבים עיקריים: האחד – היכולות הקשורות לשוק העבודה שנרכשות במהלך בית הספר התיכון, הכוללות לימודים מקצועיים, כלים אוניברסאליים וכישורי חיים; השני – הכשרות מקצועיות לקראת עבודה, הכשרה תוך כדי עבודה וצבירת ניסיון בעבודה.

בישראל עיקר המדיניות בנושא המעבר מלימודים לעבודה מתרכז בשלב הראשון, וכשליש מתלמידי התיכון בישראל לומדים בנתיב המקצועי[29]. לעומת זאת, ההכוונה התעסוקתית לצעירים מועטה, והיקף ההכשרות המקצועיות לצעירים מעוטי השכלה זניח. אמנם יש העושים שימוש בידע שנרכש בתיכון במהלך השירות הצבאי, או רוכשים במסגרת הצבאית מקצוע אזרחי, אך ברוב המקרים השירות הצבאי גורם להתיישנות הידע המקצועי שנרכש בתיכון ומקשה על כניסה לתעסוקה ללא הכוונה והכשרה מקצועית נוספת.

מטרתו של הדיון כאן היא לשפוך אור על ההכשרה, התעסוקה והשכר של צעירים בישראל לאורך השנים ובהשוואה בין-לאומית, ולהציג חלק מהדילמות העומדות בפני קובעי המדיניות בתחום זה. כל זאת תוך התייחסות לתהליך המעבר מלימודים לעבודה על שלביו השונים.

מאפייני העובדים הצעירים

איור ב'-3 מלמד שהתעסוקה של צעירים בני 28–33[30] חסרי השכלה על תיכונית ירדה ב-12 השנים האחרונות. נתונים אלה חושבו לגבי הגברים היהודים (למעט אלה שמוסד הלימודים האחרון שלהם הוא ישיבה), משום שבקרבם

[28] "IMPROVING SCHOOL TO WORK TRANSITIONS"

[29] גם הדיון הציבורי מתמקד בהכשרה מקצועית בשלב התיכון. ראו למשל רובי נתנזון ורועי לוי, "המלצות ליצירת מודל להכשרה מקצועית בישראל", דצמבר 2010. במסמך מצוינת כוונה עתידית לעסוק בהכשרה מקצועית בשלבים מאוחרים יותר.

[30] קבוצת גיל זו נבחרה משום שבגילים מוקדמים יותר עדיין נצבר הון אנושי. נוסף על כך גודלן של שכבות הגיל המוקדמות יותר אינו ברור, בגלל בעיית סודיות הקשורה למספר המשרתים בצה"ל.

לא חלו בשנים האחרונות שינויים שמקורם בשינוי דפוסי תעסוקה – כפי שקרה למשל בקרב הנשים והערבים.

לוח ב'-2 מציג את המאפיינים של צעירים מקבוצות האוכלוסייה השונות, בפרט בחלוקה לפי מידת ההשכלה. נתון עיקרי ומוכר בלוח הוא שיעור ההשכלה הנמוך יחסית של צעירים ערבים יחסית לצעירים יהודים. לממצא זה השלכות נרחבות על מעמדה החברתי-כלכלי של האוכלוסייה הערבית.

לוח ב'-2 מלמד גם על מאפייני הצעירים שלא פנו ללימודים על תיכוניים (להלן – לא משכילים) בהשוואה לאלו שפנו, בחלוקה דמוגרפית. מהלוח עולים שני ממצאים עיקריים בעניין זה: האחד, שתעסוקת גברים יהודים לא משכילים נמוכה מתעסוקת גברים ערבים דומים. הממצא השני העולה מהלוח הוא שמעטים מקרב הלא משכילים עוברים קורס מקצועי כלשהו, שעשוי לסייע במעבר מלימודים לעבודה. דווקא משכילים עוברים יותר קורסים מקצועיים כאלה.

איור ב'-4 מציג את שיעור התעסוקה של צעירים יחסית ליתר האוכלוסייה בהשוואה בין-לאומית. מהאיור עולה שתעסוקת צעירים בישראל דומה לממוצע במדינות OECD. איור זה גם מחדד את הממצא מלוח ב'-2, שלפיו התעסוקה בקרב גברים צעירים יהודים נמוכה יחסית לזו של קבוצות אחרות בישראל כגון נשים וערבים. למדרג של יחס זה בקרב צעירי ישראל מספר סיבות אפשריות.

לוח ב'-2: התעסוקה וההכשרה של ישראלים בגילאים 28-33

	גברים יהודיים[1]		נשים יהודיות		גברים ערבים		נשים ערביות	
	עד 12 שנ"ל	מעל 12 שנ"ל	עד 12 שנ"ל	מעל 12 שנ"ל	עד 12 שנ"ל	מעל 12 שנ"ל	עד 12 שנ"ל	מעל 12 שנ"ל
התפלגות	41.3	58.7	33.4	66.6	72.1	27.9	67.2	32.8
שיעור התעסוקה	70.5	84.6	60.2	82	79.3	85.2	15.4	65.8
השכר הממוצע	7186	10542	4359	7043	5420	6089	2705	4823
מוסד לימודים אחרון (התפלגות באחוזים):								
בי"ס יסודי או חטיבת ביניים	5	-	5	-	30.5	-	31	-
תיכון מקצועי או חקלאי	51	-	35	-	10.5	-	7	-
תיכון עיוני	44	-	60	-	59	-	62	-
בי"ס על תיכוני שאינו אקדמי	-	25	-	25	-	40	-	32
מוסד אקדמי	-	75	-	75	-	60	-	68
אחוז העוברים קורס מקצועי כלשהו	11.5	32.6	9.1	45.3	4	20	3	25

1. גברים יהודיים – לא כולל חרדים. עיבודים על סקרי כוח אדם, למעט המידע על קורסים מקצועיים שמקורו בסקר החברתי.

איור ב'-4

התעסוקה של צעירים בני (30-34) יחסית לכלל האוכלוסייה (25-64) בגיל העבודה, ישראל ומדינות OECD, 1998 עד 2009

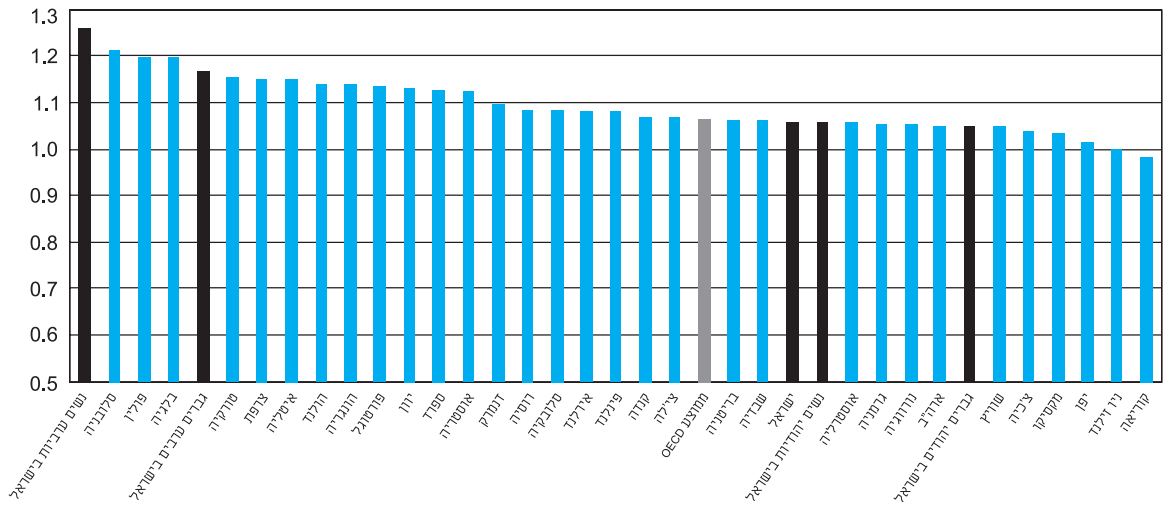

העיקרית שבהן היא שערבים לא צעירים ונשים מתקשים להישאר בשוק העבודה כל מגזר מסיבותיו: רבים מהערבים עובדים בעבודות פיזיות, שבהן הם יעילים פחות עם עליית הגיל (ע' ישיב וני' קסיר, סקר בנק ישראל 84, 2010) ואילו נשים מתאפיינות בחוסר יציבות תעסוקתית בעקבות הלידות במהלך חייהן.

סיבה אפשרית נוספת היא שנשים משרתות בצבא זמן קצר יותר מאשר גברים, וערבים אינם משרתים. הניתוק מעולם הלימודים והעבודה לזמן ממושך עלול להקשות על גברים צעירים את ההשתלבות בשוק העבודה. כנגד זאת, השירות בצה"ל עשוי להקנות מיומנויות חיים כמוסר עבודה ומשמעת, וחלק מהמשרתים משתתף בקורסים מקצועיים במהלך השירות; אלה עשויים דווקא לתרום להשתלבותם של המשוחררים בשוק העבודה.

לוחות ב'-3 וב'-4 מציגים נתונים מישראל על התפתחות מספר המועסקים והשכר היחסי במקצועות בולטים – בצמיחתם או בנסיגתם, בהתאמה – ומידע על ההשכלה הממוצעת של העוסקים במקצועות אלה. השוואה של נתונים אלו להתפלגות הלומדים במקצועות הנתיב הטכנולוגי בתיכון (לוח 4) העלתה כי בהתאם למצב בשוק העבודה, הלומדים במקצועות המחשבים הם חלק מרכזי מאוד מהלומדים בחינוך הטכנולוגי; לעומת זאת, מקצועות השירותים – שצמחו מאוד בשוק העבודה – נלמדים במינון נמוך בבתי הספר, בעוד שמקצועות תעשייה, שחלקם מצויים בנסיגה בשוק העבודה נלמדים בהיקף נרחב בתיכון. דוגמה לכך הוא הלימוד הנרחב יחסית של תחום "מערכות הספק פיקוד ובקרה" - עיסוק במכונאות תעשייתית - שאינו תואם את צורכי השוק. כל אלה מחדדים את האתגר המתמשך בתכנון ההכשרה המקצועית בתיכון ואחריו.

המדיניות בישראל ובמדינות OECD

נתמקד בשתי שאלות עקרוניות הנוגעות למדיניות בתחום ההכשרה והתעסוקה של צעירים בישראל[31]. השאלה הראשונה היא מה צריך להיות חלקה של הממשלה במימון ובניהול של מערך ההכשרה המקצועית בלימודים התיכוניים ואחריהם. מחד גיסא, הצורך של המעסיקים בכוח אדם מיומן יכול להתמלא תוך הכשרה ביוזמתם ובניהולם, ומה עוד שהם מצויים היטב בהתפתחות המיומנויות הדרושות בשוק העבודה. מאידך, ייתכן דווקא כי נדרשת מעורבות של הממשלה בתחום ההכשרה המקצועית, שכן שיקולי הרווח הצרים של כל פירמה עלולים להניב דרישה להכשרה בתחומים ספציפיים מדי, בתעשיות המצויות בנסיגה, או בענפים שכבר משופעים בבעלי מקצוע, תוך הגדלת היצעם וירידה בשכרם.

השאלה השנייה היא מהו הדגש שיש לשים בהכשרה מקצועית במהלך הלימודים התיכוניים לעומת הכשרה מקצועית סמוך לכניסה לשוק העבודה ותוך כדי עבודה. במרבית המדינות הכשרה מקצועית בתיכון והתנסות מקצועית במהלכו נותנים בעצמם מענה לשאלה זו; לא כך בישראל, שבה השירות הצבאי דוחה את כניסתם של חלק מבוגרי התיכון לשוק העבודה. נימוק מרכזי בעד הכשרה והתנסות מקצועית בתיכון הוא שהן פותחות צוהר לעולם העבודה, במיוחד לתלמידים המתקשים בלימודים עיוניים ומצויים על סף נשירה ממערכת החינוך. עם זאת, מיומנות מקצועית ספציפית אינה מספיקה בעולם שבו השיפורים הטכנולוגיים כה מהירים; דרושים כלים ללימוד נוסף או שינוי מקצועי במסגרות הכשרה מאוחרות ותוך כדי עבודה. לכן חינוך מקצועי בבית הספר התיכון חייב להיות איכותי ומודרני, כזה שיקנה גם כישורים בסיסיים הניתנים ליישום בתחומים שונים (עבודה בצוות, יכולות תקשורת, משמעת, מוסר עבודה, פתרון בעיות, יוזמה, התמודדות עם מקורות מידע וכו') מתוך ראייה של גמישות תעסוקתית.

לאחרונה ננקטים צעדים להגדלת היקף ההכשרה במהלך הלימודים בתיכון, ואילו הדגש בהכשרה המקצועית באמצעות קורס מאוחר יותר נחלש מאוד. מדיניות בתחום ההכוונה התעסוקתית של צעירים כמעט אינה קיימת.

משרד החינוך הגדיר לאחרונה כמטרה[32] הגדלה של שיעור הלומדים בחינוך הטכנולוגי מ-30 אחוזים ל-40 אחוזים (בדומה לשיעור הממוצע ב-OECD), הגדלת שיעור ההנדסאים והטכנאים ("פרויקט טו"ב") והגדלת שיעור התלמידים המתנסים בעבודה יישומית במהלך התיכון ("הזנק תעשייה"). כנגד זאת, ההוצאה הציבורית על הכשרה מקצועית ירדה ירידה חדה, במהלך השנים, ולפיכך

[31] הדיון בשאלות אלו מתבסס במידה רבה על מסמך מדיניות של "הארגון לפיתוח ולשיתוף פעולה כלכלי":
" Learning for Jobs", Synthesis Report of the OECD Reviews of Vocational Education and Training. 2010.

[32] הוצג בוועדת החינוך של הכנסת בתאריך 14/02/2011, ראו הודעה לעיתונות מתאריך זה באתר הכנסת.

לוח ב'-3: המקצועות הצומחים[1] בקרב בני 28-33

המקצוע	מספר מועסקים 1998	2008	הפרש	שכר יחסי 1998	2008	שנות לימוד
הנדסאי מחשב, טכנאי מחשב ומתכנתים	8077	17065	8988	2.3	2.3	15.4
מנתחי מערכות ובעלי משלח יד אקדמי במדעי המחשב	812	5445	4632	1.3	1.2	16.6
סוכני מכירות, יועצי מכירות	6547	10757	4210	1.5	1.4	13.6
מדריכים חברתיים וקהילתיים	1004	4382	3379	1.1	1.2	14.1
עובדים בשירותי אוכל	1434	4582	3148	0.9	1.1	12.7
מחסנאים	4206	7038	2833	1.1	1.1	11.9
מהנדסי מחשבים	2676	5246	2569	2.3	2.8	17.1
פקידי נסיעות, ביטוח ופרסום	1290	3851	2561	1.1	1.1	13.3
מהנדסי חשמל ואלקטרוניקה	2581	5046	2466	1.7	1.8	16.9

רמת הפירוט של המקצועות בסקר ההכנסות נמוכה מרמת הפירוט בסקר כוח אדם - עליו מתבסס מספר המועסקים - ולכן בחלק מהענפים השכר הוא הממוצע בקבוצת בעלי מקצוע רחבה יותר.

1. מקצועות בהם גדל מספר המועסקים והשכר היחסי בהם גבוה מהממוצע או נמצא במגמת עלייה.

לוח ב'-4: המקצועות הדועכים[1] בקרב בני 28-33

המקצוע	מספר מועסקים 1998	2008	הפרש	שכר יחסי 1998	2008	שנות לימוד
מזכירים/ות	14241	12151	-2090	0.9	0.8	13.1
אחיות מעשיות	2915	1129	-1786	1.3	1.2	14.5
רצפים	2007	664	-1343	1.0	0.9	11.3
הנדסאים וטכנאים בהנדסה אזרחית	1529	664	-865	1.1	0.8	14.2
שוטרים ובלשים	4253	3453	-801	1.3	1.0	12.4
עובדי דפוס, בצ"נ	1768	1062	-706	1.3	1.2	11.7
נגרי רהיטים	1625	1129	-496	1.0	0.9	11.8
מכונאי מכונות תעשייתיות ומכונאים אחרים	1386	930	-456	1.3	1.1	12.5
עובדי בטון ומינרלים אל-מתכתיים	1004	598	-406	0.9	0.5	11.1

רמת הפירוט של המקצועות בסקר ההכנסות נמוכה מרמת הפירוט בסקר כוח אדם - עליו מתבסס מספר המועסקים - ולכן בחלק מהענפים השכר הוא הממוצע בקבוצת בעלי מקצוע רחבה יותר.

1. מקצועות בהם גדל מספר המועסקים והשכר היחסי בהם גבוה מהממוצע או נמצא במגמת עלייה.

נחלש מאוד מערך ההכשרה, בפרט לצעירים העושים את צעדיהם הראשונים בשוק העבודה.

נוסף על מדיניות הקשורה להכשרה מקצועית יש להתייחס גם לסיוע במעבר מלימודים לעבודה, או במקרה של רבים מהצעירים בישראל – מהצבא לשוק העבודה. במסגרת תוכנית "מפתח" לשילוב חרדים בשוק העבודה נבחנות היכולות והכישורים הנוכחיים של הפרטים, ובהתאם להן הם מופנים לסדנאות השתלבות בשוק העבודה, להשלמת לימודים, להכשרה מקצועית, ללימודים גבוהים או לתעסוקה. מודל נרחב כזה לא קיים עבור האוכלוסייה הכללית, ויש לבדוק אם הוא יכול להועיל לה.

לוח ב'-5: שיעור הלומדים במקצועות נבחרים בנתיב הטכנולוגי (תלמידי יב' בשנת 2011)

מגמה	שיעור הלומדים
תכנון ותכנות מערכות	14.8
עיצוב	12.0
ניהול משאבי אנוש	10.7
חשבונאות	8.7
מערכות תקשורת	8.0
תקשורת אלקטרונית	6.5
מערכות הספק פיקוד ובקרה	5.1
מערכות ביוטכנולוגיה	4.9
תכנון וסרטוט בעזרת מחשב	2.6
מכטרוניקה	2.4

המקור: משרד החינוך, האגף למדע וטכנולוגיה

שלוש שנים ליישום חוק מענק הכנסה (לשעבר מס הכנסה שלילי)*

- במהלך שלוש השנים הראשונות ליישום חוק מענק ההכנסה[33] גדלו במידה ניכרת מספרי הזכאים ומקבלי המענק והסכומים ששולמו. זאת בעיקר בזכות החלת החוק על אימהות לילדים עד גיל שנתיים בכל הארץ, בשנה השלישית ליישומו.
- רוב התשלומים - 80 אחוזים - הועברו לשכבות החלשות, הנמצאות בשני חמישוני ההכנסה התחתונים. סכום המענק הגבוה ביותר לנפש תקנית שולם למקבלי המענק העניים מחמישון ההכנסה התחתון.
- שיעורי המימוש לא השתנו משמעותית בשלוש השנים האלה ועמדו על כ-45 אחוזים. בשנה השלישית ליישום החוק היה שיעור המימוש באזורים בהם הוא הופעל בכל התקופה גבוה יותר מאשר באזורים שבהם החוק יושם לראשונה.
- בשל שינויי חקיקה בוטלה תחולת החוק זמנית לגבי מרבית הזכאים ב"אזורי השילוב" (האזורים שבהם הופעלה במקביל התוכנית "אורות לתעסוקה") בשמונת החודשים האחרונים של 2010. ביטול זה, אם לא יתוקן, יביא לירידה חדה של מספר מקבלי המענק ושל סכומו הממוצע, ועלול לפגוע בתמריץ-לעבודה שהחוק מספק.

בשנת 2008 החל יישום חוק מענק ההכנסה (שכונה אז "חוק מס הכנסה שלילי"), המקנה סובסידיה לעובדים בעלי שכר נמוך. בשנתיים הראשונות, 2008 ו-2009, יושם החוק (תשלום המענק בגין חודשי עבודה בשנים 2007 ו-2008) רק במספר אזורים[34] (להלן: אזורי השילוב), ובהמשך (בשנת 2010 בגין עבודה ב-2009) הורחבה תחולתו לאימהות לילדים עד גיל שנתיים[35] בכל הארץ.

החוק נסב על משפחות של עובדים עם ילדים ועל עובדים בני 55 ואילך המשתכרים מ-1,920 ש"ח עד ל-6,237 ש"ח בממוצע לחודש עבודה[36]. סכום המענק החודשי מחושב לפי מספר חודשי העבודה, גובה השכר וההרכב המשפחתי, ומגיע עד 440 ש"ח לחודש (עבור הזכאים עם 3 או יותר ילדים). במשפחות עם שני זכאים המענק החודשי יכול להגיע עד 880 ש"ח לחודש. התשלום מתבצע בשנה העוקבת לזו שבגינה שולם המענק, לאחר הגשת בקשה לתשלום על ידי העובד[37].

סקירה זו בוחנת את התפתחות של אוכלוסיית הזכאים, מימוש הזכאות, תשלומי המענק והשפעתו על הרווחה הכלכלית של מממשי הזכאות בשלוש השנים הראשונות ליישום החוק.

א. הזכאות[38]

תיאור אוכלוסיית הזכאים

מספר הזכאים הפוטנציאליים (עובדים שלפי נתוני רשות המסים זכאים למענק) גדל מ-64 אלף בשנה הראשונה של יישום החוק לכ-103 אלף איש בשנה השלישית. הגידול נובע מהרחבת הזכאות לעצמאיים החל משנת 2008 (תוספת של 1,200 מקבלי מענק[39]), ולאימהות לילדים עד גיל שנתיים בכל הארץ החל מ-2009 (תוספת של כ-34 אלף אימהות לילדים מחוץ לאזורי השילוב; ראו הרחבה בהמשך).

גודלה של אוכלוסיית הזכאים השכירים המתגוררים באזורי השילוב – קבוצת הזכאים שלגביה אפשרית השוואה לאורך השנים – נותר יציב בשנים 2007–2009 ברמה של כ- 64–68 אלף איש. אוכלוסייה זו אופיינה לאורך תקופת חמש השנים

---

* תודה לעובדי רשות המסים-שע"מ שעזרו רבות בהכנת הנתונים.

[33] השם המקורי של החוק – "מס הכנסה שלילי" – שונה בשנת 2010 ל"מענק הכנסה".

[34] היישובים שבהם יושם החוק: ירושלים, אשקלון, שדרות, נצרת, נצרת עילית, עין מאהל, באקה-ג'ת, משמרות, עין עירון, ערערה, כפר פינס, כפר קרע, אור עקיבא, חדרה, פרדס חנה-כרכור, מועצה מקומית בסמ"ה (מועוויה, ברטעה ועין א-סאלה) ונתניה.

[35] ילדים שטרם מלאו להם שנתיים במהלך שנת המס. גם אבות חד-הוריים שהם ראשי משק הבית.

[36] למשפחות עם ילד אחד או שניים ולבני 55 ומעלה סף השכר העליון הוא 5,710 ש"ח. התקרה של 6,237 ש"ח חלה על זכאים עם 3 ילדים או יותר, שגם סכום המענק שהם זכאים לו גבוה יותר.

[37] להרחבה על החוק ראו הפרסום "מס הכנסה שלילי– תוצאות השנה הראשונה ליישום החוק", בנק ישראל, סדרת מאמרים לדיון, 6.2010, http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/neumim/neum358h.pdf

[38] הנתונים לגבי כלל הזכאים בגין עבודה בשנים 2007–2009 מתבססים על נתוני מקרו שנתקבלו מרשות המסים. הניתוחים המפורטים יותר נערכו על סמך מדגם המקרי של 10 אחוזים מסך השכירים, המתבסס על נתוני טופס 126 הממוכן, שהוגש לרשות המסים על ידי המעסיקים. למאגר הנתונים הוספו נתוני הזכאות, סכומי המענק והמימוש בפועל, וכן נתונים ממרשם התושבים.

[39] לגבי העצמאיים לא בוצעה הערכה של זכאות פוטנציאלית.

שלפני יישום החוק בנוכחות יציבה בשוק העבודה, וברמת שכר קבועה סביב שכר המינימום[40]. יציבות התעסוקה של הזכאים לאורך השנים מסבירה את רציפות הזכאות של מרביתם מאז הפעלת החוק: כ-60 אחוזים מהזכאים ב-2008 היו זכאים גם בשנה שקדמה לה. מבין הזכאים החדשים כחמישית לא עבדו בשנה הקודמת. מבין אלו שעבדו שנתיים רצופות כמחצית הפכו לזכאים עקב שינויי גיל (הגיעו לגיל המזכה - 23 להורים לילדים ו-55 לזכאים מבוגרים) או משום שנולדו להם ילדים, והמחצית השנייה – עקב שינויים בשכר (כשליש בעקבות עליית השכר מעל לסף המינימלי). שכרם החודשי של הזכאים החדשים, שלא עבדו ב-2007, נמוך משמעותית מזה של הזכאים הוותיקים ושל הזכאים החדשים שעבדו ב-2007 (לוח ב'-6). חלקם של הערבים (כולל תושבי מזרח ירושלים) גדל מ-28 אחוזים בקרב הזכאים ה"וותיקים" ל-34 אחוזים בקרב הזכאים שהצטרפו לשוק העבודה בשנת 2008.

בחינת הזכאים המתגוררים מחוץ לאזורי השילוב אפשרית רק לגבי שנת הזכאות 2009 – השנה הראשונה שבה התוכנית הורחבה אל מחוץ לאזורי השילוב. בשנה זו כשליש מכלל הזכאים – אימהות לילדים עד גיל שנתיים – התגוררו מחוץ לאזורי השילוב. שכרן החודשי של עובדות אלה נמוך בכ-7 אחוזים מזה של שאר הזכאים, מספר חודשי עבודתן קטן יותר, וסכום המענק שהן זכאיות לו נמוך בכ-6 אחוזים. שיעורן של קבוצות אוכלוסייה כגון עולות ואימהות חד-הוריות בכלל הזכאים מחוץ לאזורי השילוב דומה לשיעורן בקרב הזכאיות עם ילדים עד גיל שנתיים באזורי השילוב (לוח ב'-7).

לוח ב'-6: השוואת המאפיינים של הזכאים באזורי השילוב לפי תקופת הזכאות

(שכירים בלבד, שנת 2008)

מאפיינים	הזכאים ב-2008			
	זכאים "וותיקים"[1]	זכאים "חדשים" שעבדו ב-2007	זכאים "חדשים" שלא עבדו ב-2007	כלל הזכאים
השכר החודשי, ש"ח	4,023	4,172	3,507	4,034
מספר חודשי העבודה	11	10	7	10
השכר השנתי, ש"ח	43,529	42,761	23,372	41,640
ערבים (ללא מזרח י-ם), אחוזים	14	11	16	13
ערביי מזרח ירושלים, אחוזים	14	9	18	13
עולים משנות ה-90, אחוזים	25	29	19	26
חרדים, אחוזים	12	8	10	12
אימהות חד-הוריות כאחוז מסך הנשים	26	22	19	20
סך כל הזכאים	35,799	22,140	5,061	63,000
מספר התצפיות	3,402	2,104	481	5,987

[1] זכאים בשתי שנות הזכאות 2007 ו-2008.

[40] להרחבה על ההיסטוריה התעסוקתית של הזכאים הפוטנציאליים ראו: "השנה הראשונה להפעלת התוכנית "מס הכנסה שלילי", בנק ישראל, *ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים 126, 2010*.

לוח ב'-7: הרכב הזכאים המתגוררים מחוץ לאזורי השילוב
(שנת זכאות 2009)

קבוצת אוכלוסייה	מספר הזכאים	משקל הקבוצה בסך הזכאים מחוץ לאזורי השילוב	משקל הקבוצה בסך הזכאים באזורי שילוב[1]
עולות	5,500	16	17
חד-הוריות	3,100	9	9
זכאיות עם 1-2 ילדים	19,600	58	59
זכאיות עם 3 או יותר ילדים	14,200	42	41
מספר הזכאיות	33,800		8,200

[1] חושב כאחוז מסך הזכאיות שלהן ילדים עד גיל שנתיים, ממוצע של שנות הזכאות 2007 ו-2008

השינויים הצפויים בתחולת הזכאות

חוק מענק ההכנסה קבע כי עד לפריסתו הארצית החל משנת 2010 (על בסיס ההכנסות בשנת 2009) הוא יופעל באזורים שבהם פועלת התוכנית "אורות לתעסוקה" ("תוכנית ויסקונסין"). במסגרת חוק ההסדרים לשנים 2009–2010 נדחתה ההרחבה ל-2012 (על בסיס ההכנסות בשנת 2011). במאי 2010 בוטלה תוכנית "אורות לתעסוקה", וכתוצאה מכך בוטל הבסיס החוקי להפעלת תוכנית מענק ההכנסה באזורי השילוב עד לפריסתה הארצית. לעומת זאת, הזכאות של אימהות לילדים עד גיל שנתיים, שהוסדרה לפי חוק הסיוע לאימהות עובדות ("חוק המטפלות"[41]), אינה מוגבלת לפי ההשתייכות הגיאוגרפית (לוח ב'-8).

הביטול הזמני של החוק לגבי אזורי השילוב יקטין משמעותית את גובה המענק השנתי ויצמצם גם את מספר הנהנים ממנו. המענק משולם לפי חודשי העבודה בשנת הזכאות, ועקב הביטול הוא יחושב רק לגבי העבודה בארבעת החודשים הראשונים של 2010. כך יוקטן המענק השנתי הממוצע למקבל באזורי השילוב (ללא אימהות לילדים עד גיל שנתיים) בכשני שלישים. כיוון שמימוש הזכאות מתואם חיובית עם סכום המענק, צפוי שיעור המימוש בקרב הזכאים באזורי השילוב (למעט אימהות לילדים עד גיל שנתיים) לרדת ל-30 אחוזים, ושיעור המימוש הכולל צפוי לרדת ל-35 אחוזים, ירידה של כרבע במספר מקבלי המענק[42]. יתר על כן, אי העקביות ביישום החוק יפגע באמינותו בקרב הזכאים הפוטנציאליים, שהם ציבור חלש מבחינת רמת ההשכלה ויכולת ההשתכרות, וכך ייפגעו שיעורי המימוש גם בעתיד, ויידחו השינויים החיוביים שהחוק עשוי לקדם בהתנהגות האוכלוסיות החלשות בשוק העבודה. תיקון הפער – למשל על ידי הקדמת פריסתו הארצית או החלטה על המשכיות באזורי "אורות לתעסוקה" – עשוי למנוע השפעה שלילית זו.

ב. מימוש הזכאות

שיעור המימוש

שיעור המימוש במהלך השנים היה יציב ברמה של כ-43-45 אחוזים (לוח ב'-9)[43]. בשנת 2009 באזורים שבהם החוק יושם לראשונה (כל האזורים מחוץ לאזורי השילוב) הוא היה נמוך יותר מאשר באזורי השילוב. זאת מפני שרמת

[41] לפי החוק אימהות עובדות יקבלו נקודת זיכוי נוספת עבור כל ילד עד גיל 5 החל משנת 2012; עד אז, כפיצוי, הוקדם יישום חוק מענק ההכנסה בפריסה ארצית לאימהות לילדים עד גיל שנתיים.

[42] לפי סימולציה המבוססת על חודשי העבודה וסכומי המענקים של המממשים בשנות הזכאות 2007 ו-2008. שיעורי המימוש של הזכאים למענק בסכום שעד 950 ש"ח היו 30 אחוזים. האומדן לגבי הזכאים לפי "חוק המטפלות" מתבסס על נתוני 2009: 46 אחוזים באזורי השילוב ו-42 אחוזים מחוץ להם.

[43] שיעור המימוש מחושב לגבי השכירים בלבד, כיחס בין מספר מקבלי המענק למספר הזכאים הפוטנציאליים. הערכת הזכאות הפוטנציאלית מתבצעת על בסיס מאגר המידע של רשות המסים הכולל את דיווחי המעסיקים על תשלומי השכר לכל השכירים במשק. מאחר שבסיס נתונים זה לא כולל את נתוני ההכנסה של העצמאיים, לא הוערך פוטנציאל הזכאות בקרבם.

לוח ב'-8: תחולת הזכאות למענק הכנסה

שנת תשלום המענק	תקופת הזכאות	הגדרת הזכאות
2008	12-1 2007	שכירים באזורי השילוב
2009	12-1 2008	שכירים ועצמאיים באזורי השילוב
2010	12-1 2009	שכירים ועצמאיים: כלל הזכאים באזורי השילוב ואימהות לילדים עד גיל שנתיים בפריסה הארצית
	4-1 2010	זכאים באזורי השילוב למעט אימהות ילדים עד גיל שנתיים
2011	12-1 2010	אימהות לילדים עד גיל שנתיים בכל הארץ
2012	12-1 2011	שכירים ועצמאיים בכל הארץ

המודעות באזורים החדשים הייתה נמוכה יותר מאשר באזורים שבהם החוק כבר פועל ברציפות זה שלוש שנים, וכן מפני המאפיינים הייחודיים של הזכאים החדשים - אימהות לילדים עד גיל שנתיים - ביניהם סכום מענק נמוך יותר, המקטין את המניע למימוש. בשנת 2009 נותר המענק הממוצע ללא שינוי ניכר ברמה של 2,820 ש"ח, לאחר שהוא עלה ב-9 אחוזים בשנת 2008.

ניתוח מימוש הזכאות לאורך שנים (באזורי השילוב, שכירים בלבד) מלמד על השונות הגבוהה בשיעורי המימוש בין קבוצות האוכלוסייה ובין האזורים הגיאוגרפיים. באיור ב'-5 מוצגים שיעורי המימוש באזורי השילוב בשנתיים הראשונות ליישום החוק. ברוב האזורים לא השתנה שיעור המימוש בשנה השנייה, למעט אזורי נצרת ואשקלון שבהם היה שיעור הממשים גבוה במיוחד בשנה הראשונה, בזכות פעילות הסברתית. באזור נצרת הוקם פרויקט משותף של עמותת "ידיד", חברת אגם-מהל"ב (שהפעילה את התוכנית "אורות לתעסוקה" באזור זה) ורשות המסים. עובדי הרשות הדריכו את מתנדבי עמותת "ידיד" ואת יועצי התעסוקה של אגם-מהל"ב בדבר פרטי התוכנית. באזור אשקלון, שנפגע במהלך מבצע "עופרת יצוקה", הוגברה פעילות ההסברה של הרשויות המקומיות על זכאויות לתמיכות שונות, כולל מענק ההכנסה. תוצאות השנה השנייה מלמדות על הצורך לחזור ולנהל פעילות הסברה רחבה מדי שנה בשנה, לפחות בשלבים הראשונים של יישום החוק.

איור ב'-5

הזכאים הפוטנציאליים ושיעור המימוש באזורי השילוב, 2007 ו-2008

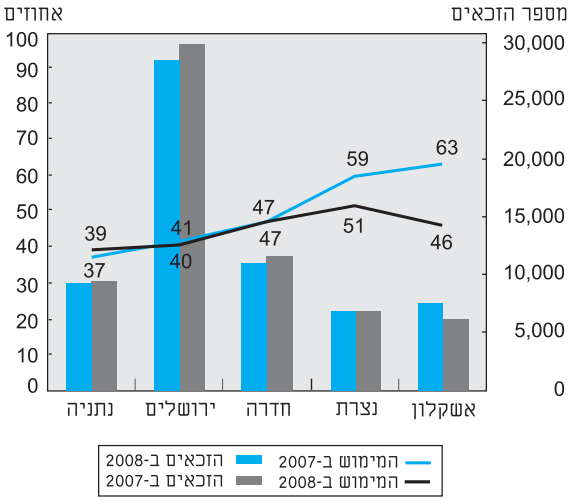

קבוצות אוכלוסייה הפעילות יותר מאחרות במימוש זכאותן הן חרדים, ערבים (ללא מזרח ירושלים), משפחות חד-הוריות ומועסקים במגזר הציבורי (לוח ב'-10). שיעורי המימוש הגבוהים של החרדים והערבים (ללא מזרח ירושלים) מוסברים חלקית בסכומי המענק הגבוהים יחסית (המתואמים חיובית עם הסיכוי למימוש), עקב זכאותם למענק המורחב המיועד למשפחות עם 3 או יותר ילדים. אימהות חד-הוריות זכאיות להטבות רבות, ויש להן ניסיון רב יותר במימושן, התורם גם במקרה של מענק

לוח ב'-9: הזכאות למענק ומימושה, 2007 עד 2009

שנת הזכאות	תחולת הזכאות	מספר הזכאים	סך הממשים	ממשים: עצמאיים בלבד	שיעור המימוש[1] אחוזים
2007	אזורי השילוב: שכירים	64,000	28,800	-	45
2008	אזורי השילוב: שכירים ועצמאיים	64,000	28,063	505	43
2009	אזורי שילוב + אימהות לילדים עד גיל שנתיים בפריסה ארצית	102,600	46,477	1,222	45
נתוני 2009 לפי חלוקה אזורית					
2009	אזורי השילוב בלבד	68,800	31,970	*843	46
2009	מחוץ לאזורי השילוב	33,800	14,507	*379	42

[1] חושב כשיעור של סך הממשים בסך הזכאים (שניהם בניכוי העצמאיים). סך הזכאים הוא מספר מקבלי המענק בתוספת מספר הזכאים הפוטנציאליים (לפי ההערכה של רשות המסים) שלא הגישו בקשה למענק. הערכה כזאת בוצעה לגבי השכירים בלבד ואינה כוללת את הזכאים העצמאיים.

* בהעדר הנתונים המדויקים חושב בהתאם למשקל של כל קבוצה בסך הממשים.

לוח ב'-10: שיעורי המימוש לפי קבוצות האוכלוסייה, אחוזים

קבוצות אוכלוסייה	שנת הזכאות 2007	שנת הזכאות 2008
שיעור המימוש הכללי	45	43
ערבי מזרח ירושלים	26	32
ערבים (ללא מזרח י-ם)	50	47
מועסקים במגזר הציבורי	58	48
יהודים ותיקים לא חרדים	45	42
עולים משנות ה-90	48	43
חרדים	59	55
אימהות/אבות חד הוריות/ים	57	53

ההכנסה. אחת הסיבות למימוש הגבוה של המועסקים במגזר הציבורי היא דיווח סדיר של המעסיקים לרשויות המס, שהוא בסיס לקביעת הזכאות[44]. מימוש הזכאות הנמוך ביותר הוא בקרב ערביי מזרח ירושלים; הוא אמנם גדל בשנה השנייה ליישום החוק, אך עדיין נותר נמוך מאוד ביחס לשאר הזכאים.

ג. תשלומי המענק והשפעתם על הרווחה

תשלום המענק

סכום המענק הממוצע השנתי עלה מ-2,560 ש"ח בשנה הראשונה ליישום החוק ל-2,820 ש"ח בשנה השלישית, גידול ריאלי של 5.5 אחוזים[45]. הסכום הכולל של המענק השנתי ששולם עלה מ-74 מיליוני ש"ח בגין שנת הזכאות 2007 לכ-131 מיליונים בשנה האחרונה (לוח ב'-11). ברזרבה שנוצרה בתקציב לשנת 2011 לצורך החוק (תקנה 13-01-05-22) נשמרו סכומים גבוהים יותר, המספיקים למימון התוכנית בפריסה הארצית כבר בשנה זו (על בסיס ההכנסות ב-2010). אומדן העלות של יישום החוק בתחולה הארצית הוא כ-400 מיליוני ש"ח (בהנחת שיעור מימוש של 45 אחוזים, דומה לשיעור בפועל בכל תקופת יישום החוק) וקרוב לסכום שנשמר ברזרבה לשנת 2011[46].

[44] להרחבה בעניין הגורמים המשפיעים על הסיכוי למימוש הזכאות ראו: "מס הכנסה שלילי – תוצאות השנה הראשונה ליישום החוק", בנק ישראל, סדרת מאמרים לדיון-חטיבת המחקר, 6.2010. http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/neumim/neum358h.pdf

[45] השינוי במדד הממוצע של 2009 (שבמהלכה שולמו מרבית הסכומים בגין העבודה ב-2007) לעומת במדד הממוצע בתקופת התשלום של המענק בגין העבודה ב-2009 (4.2011-7.2010).

[46] השימוש ברזרבות מותנה בעמידה ביעד גביית המסים שהונח בבסיס התקציב. נראה שהתנאי אינו מהווה מגבלה אפקטיבית ב-2011.

לוח ב'-11: העלות השנתית של החוק ותקצובה

שנת הזכאות	שנת התקציב	סכום המענק הכולל ששולם בגין שנת הזכאות (מיליוני ש"ח)	הרזרבות בתקציב (תקנה מס' 13-01-05-22) (מיליוני ש"ח)	התקציב (תקנה מס' 13-01-05-37) (מיליוני ש"ח)
2007	2008	74	116	35.0
2008	2009	78	198	126.6
2009	2010	131	489	113.8
2010	2011		400	

הפער בין התשלום הכולל בגין שנת הזכאות לסכום ההוצאה התקציבית נובע מהעובדה שהמענק משולם במספר תשלומים[47] שווים, אחת לשלושה חודשים, ומהטיפול המתמשך בתביעות שבבירור (בעיקר בשל אי הגשת טופס 126 לרשות המסים על ידי המעביד)[48]. גלישת התשלומים לשנה שלאחר שנת ההגשה שנקבעה בחוק (השנה העוקבת לשנת הזכאות) הייתה גבוהה במיוחד בשנת הזכאות 2007, שבה, בתקדים יוצא דופן, אושר להגיש תביעות עד סוף ינואר 2009.

ההשפעה על הרווחה[49]

מרבית תשלומי המענק (65 אחוזים) הופנו לקבוצות האוכלוסייה החלשות – ערבים, עולים וחרדים (לוח ב'-12). הרוב המכריע שולם למשפחות עם ילדים (87 אחוזים), בעיקר משפחות עם 3 או יותר ילדים. סכומי המענק ששולמו לערבים ולחרדים היו גבוהים יחסית, עקב חלקן הגבוה יחסית של משפחות עם 3 או יותר ילדים באוכלוסיות אלה.

רובם המכריע (77 אחוזים) של מקבלי המענק הם בעלי הכנסה נמוכה מאוד, הנמצאים בשני החמישונים התחתונים בהתפלגות השכירים לפי ההכנסות מעבודה לנפש תקנית במשק בית (לוח ב'-13). לזכאים אלה, שרובם הורים לילדים, הועברו 80 אחוזים מכלל סכומי המענק. לזכאים העניים[50] מהחמישון התחתון שולם מענק גדול יותר הן אבסולוטית והן לנפש תקנית.

[47] מספר התשלומים תלוי בתאריך הגשת התביעה למענק והוא נע בין 2 ל-4 תשלומים.

[48] על המעביד להגיש טופס זה עד סוף חודש מארס לגבי השנה הקודמת, אך פעמים רבות ניתנת אורכה להגשתו. במקרים שבהם לא הוגש הטופס אושר לעובד להציג את טופס 106, שהמעביד חייב למסור לכל עובד וכולל נתונים זהים.

[49] נבחן השיפור ברווחה בעקבות תשלום המענק בלבד, ללא שינויים התנהגותיים. נתוני הפרט שברשותנו הם לשנתיים הראשונות בלבד, שבהן לא היה ניתן לצפות לשינויים התנהגותיים: החוק אמנם התקבל בדצמבר 2007, אך מרבית סכומי המענק שולמו בינואר 2009.

[50] בסיס הנתונים שברשותנו כולל הכנסות מעבודה שכירה בלבד, ולא מאפשר חישוב של תחולת העוני בקרב הזכאים. אך לפי הגדרת הזכאות למקבלי המענק כמעט אין הכנסות אחרות (למעט תשלומי העברה), ואם יש כאלה – הרי לפי החוק הן מקטינות את סכום המענק עד כדי ביטול הזכאות. לכן סביר להניח כי מקבלי המענק הנמצאים בחמישון התחתון, שהכנסתם הממוצעת מעבודה לנפש תקנית היא כ-800 ש"ח, נמצאים גם לאחר הוספת תשלומי ההעברה מתחת לקו העוני, שעמד בשנת הזכאות 2008 על 1,742 ש"ח לנפש תקנית.

לוח ב'-12: תשלומי המענק לפי קבוצות אוכלוסייה, 2008
(שכירים)

	סכום המענק השנתי (ש"ח)	סה"כ התשלום (אלפי ש"ח)	משקל בתשלום הכללי[1] (אחוזים)
כלל המממשים	2,780	75,155	
זכאים עם 3 או יותר ילדים	3,390	36,359	48
זכאים עם 1 או 2 ילדים	2,363	28,838	39
ערבי מזרח ירושלים	3,118	7,721	9
ערבים (ללא מזרח י-ם)	2,967	11,259	15
עולים משנות ה-90	2,639	18,686	25
חרדים	3,271	11,926	16
אימהות/אבות חד-הוריות/ים	2,557	8,508	12
זכאים בני 55+	2,445	9,719	13

[1] ממוצע 2007 - 2008.

לוח ב'-13: התפלגות מקבלי המענק לפי חמישוני ההכנסה מעבודה שכירה
(שכירים בלבד, ההכנסה לנפש תקנית)

חמישוני ההכנסה מעבודה לנפש תקנית	ההכנסה החודשית הממוצעת לנפש תקנית (ש"ח)	התפלגות מקבלי המענק (אחוזים)	המענק החודשי כאחוז מההכנסה מעבודה[1] (אחוזים)	המענק השנתי (ש"ח)	סך המענק ששולם (אלפי ש"ח)	המשקל בסך התשלום (אחוזים)	משקל הזכאים עם ילדים (אחוזים)
1	801	39	9	3,074	32,553	44	96
2	2,095	38	6	2,604	26,716	36	85
3	3,507	19	3	2,381	11,845	16	75
4	5,586	4	2	2,167	2,580	4	32
5	13,087	-	-	-	-	-	-

[1] מחושב לנפש תקנית.

לוח אירועים
ינואר עד אפריל 2011

החודש	היום	האירוע	פירוט
ינואר	1	הסף העליון של השכר החייב במסי ביטוח לאומי יהיה פי שמונה מהשכר הממוצע בשנת 2011 ופי שבעה מהשכר בשנת 2012.	הסף העליון של השכר החייב במסי ביטוח לאומי היה אמור לחזור לרמה של פי 5 מהשכר הממוצע ב-2011, והוא שונה עתה, בחוק ההסדרים ל-2011-2012.
	1	עליית מדרגות מס הכנסה.	מדרגת 10 אחוזים תעלה ל-5,070 ש״ח, מדרגת 14 אחוזים תעלה ל-8,660 ש״ח, מדרגת 23 אחוזים תעלה ל-14,070 ש״ח, מדרגת 30 אחוזים תעלה ל-21,240 ש״ח, ומדרגת 33 אחוזים תעלה ל-40,230 ש״ח. עליות המדרגה הן תוצאת הצמדה למדד, חוץ מזו של מדרגת 10 אחוזים, שהועלתה ב-400 ש״ח בחוק ההסדרים ל-2011-2012 נוסף על הצמדתה למדד.
	2	בנק ישראל קנס את ״בנק הפועלים״ ב-7.5 מיליון ש״ח.	הרקע לקנס הוא התנהלות הבנק בפרשת סניף הירקון, שנחשפה ב-2005, אשר במסגרתה חשפה המשטרה חשד להפרות חוק הלבנת הון במאות מיליוני דולרים.
	14	נפילת השלטון בתוניסיה ותחילת גל מחאות בעולם הערבי.	בסוף שנת 2010 פרץ בתוניסיה גל מהומות, במחאה על האבטלה, המצוקה הכלכלית והדיכוי. לאחר שבועות של הפגנות המונים התפטר נשיא המדינה בן-עלי ועזב את המדינה. התפתחות זו פתחה גל מחאות בעולם הערבי, שהוביל, בין היתר, לנפילת שלטון מובארק במצרים.
	16	סוכנות דירוג האשראי פיץ׳ הורידה את דירוג האשראי של יוון.	דירוג האשראי הנוכחי מבטא רמה של ״אג״ח זבל״. ההורדה נומקה בטענה שרמת החוב הציבורי של יוון גבוהה מדי, ולכן יהיה לה קשה לספוג זעזועים.
	19	בנק ישראל מטיל חובת דיווח על עסקאות מט״ח.	בנק ישראל הודיע כי ידרוש דיווח פרטני על עסקות מט״ח בסכומים העולים על 10 מיליון דולרים ביום ועל עסקות מק״ם ואג״ח מעל 10 מיליון ש״ח ביום. דרישת הבנק מחייבת משקיעים ישראלים וזרים כאחד. צעד זה נועד לצנן את שוק המט״ח, ולמנוע ייסוף של השקל. נוסף על כך מאמינים כי המעקב יאפשר להציג שיפור ביעדי המדיניות המוניטרית והמדיניות בתחום המט״ח בלי לפגוע ביעדי האינפלציה.
	20	בנק ישראל יטיל חובת נזילות על עסקות מט״ח של תושבי חוץ.	הבנק הודיע כי יטיל חובת נזילות של 10% על עסקאות עתידיות (forward) ועסקות החלף (swap), בדומה להודעה בדבר חובת הדיווח על עסקות מט״ח, גם החלטה זו נועדה להפחית את הכדאיות של עסקאות אלו, ובכך לצנן את שוק המט״ח.
	23	החוב של המגזר העסקי גדל מתחילת השנה ב-18 מיליארדי ש״ח.	מנתוני בנק ישראל עולה שיתרת החוב של המגזר העסקי גדלה בנובמבר 2010 בכ-7 מיליארדי ש״ח, וכן עולה שהמגזר הנפיק ב-2010 אג״ח קונצרניות בהיקף של 23.3 מיליארדי ש״ח.

	24	ריבית בנק ישראל הועלתה ב-0.25 נקודת אחוז, ל-2.25%.	אחרי 4 חודשים שבהם הריבית לא שונתה החליט הבנק להעלותה; זאת במסגרת תהליך הדרגתי של החזרת הריבית לרמה "נורמלית", אשר נועדה בעיקר לבסס את האינפלציה בתחום היעד.
פברואר	4	בניגוד לתחזיות ירדה האבטלה בארה"ב ל-9%.	האבטלה ירדה בשיעור חד - מ-9.4% בדצמבר ל-9% בינואר 2011.
	7	עלייה של 11% בהיקף המשכנתאות ב-2010, ל-237 מיליארד ש"ח.	בדצמבר לבדו גדל היקף המשכנתאות שבידי הציבור ב-2.25 מיליארדי ש"ח; זאת למרות הצעדים שננקטו לשם הגבלת מתן המשכנתאות.
	12	הפחתת המס על הדלק ב-23 אג' לליטר, כחלק מחבילת הקלות על הציבור.	נוסף על כך כוללת החבילה הפחתה של תעריפי התחבורה הציבורית בפריפריה ב-10% והורדת תעריפי ה"חופשי-חודשי" ב-10% בכל רחבי הארץ. כן הוחלט להגדיל את כמות המים בתעריף הנמוך במטרה להפחית את חשבון המים לצריכה ממוצעת. נוסף על כך הממשלה תומכת בהסכם בין המעסיקים להסתדרות על העלאת שכר המינימום במגזר הפרטי.
	18	משרד האוצר וועדת הכספים סיכמו על הקלה לזוגות צעירים ברכישת דירה.	לפי הסיכום, הפטור ממס על דירה ראשונה יעלה מרמה של 1.14 מיליון ש"ח כיום לרמה של 1.35 מיליון ש"ח. העלאה זו של הפטור תאפשר לעוד כ-8,000 זוגות צעירים בשנה לרכוש דירה ללא מס ותפחית את עלות הדירה לכלל רוכשי דירתם הראשונה.
	21	הוקפאה הפחתת מס ההכנסה המתוכננת ל-2012.	הכנסת אישרה בקריאה ראשונה את ההקפאה בהורדת מס ההכנסה המתוכננת ל-2012; ההקפאה אמורה לחול על שלושת העשירונים העליונים. צעד זה נועד לממן את החלטת הממשלה להוריד את המס על הבנזין ב-23 אגורות לליטר.
	21	ריבית בנק ישראל הועלתה ב-0.25 נקודת אחוז, ל-2.5%.	זה החודש השני ברציפות שבו בנק ישראל מעלה את הריבית במשק, והפעם החמישית במהלך 12 החודשים האחרונים. תמכו בהחלטה זו ציפיות האינפלציה, נתוני הצמיחה הטובים, מחיריהן הגבוהים של הדירות וצפי להקדמת מועד תחילת העלאות הריבית בארה"ב.
מארס	2	סוכם כי שכר המינימום יעלה ל-4,300 ש"ח.	לפי ההסכמה שהושגה בין משרד האוצר להסתדרות העובדים יועלה שכר המינימום במשק מ-3,850 ל-4,300 ש"ח, בשתי פעימות - ביולי 2011 ובאוקטובר 2012. כמו כן תוספת השכר שיקבלו 350 אלף עובדי המגזר הציבורי תגדל ב-1% ל-7.25%.
	7	סוכנות הדירוג מודי'ס הורידה את דירוג החוב של יוון בשלוש דרגות.	להערכת חברת הדירוג אמצעי הקונסולידציה הפיסקלית והרפורמות המבניות הדרושים לייצוב מדדי החוב במדינה עדיין שאפתניים מאוד ונתונים לסיכוני יישום משמעותיים.
	10	סוכנות הדירוג מודי'ס הורידה את דירוג האשראי של ספרד.	הסוכנות הורידה את דירוג האשראי של ספרד, והזהירה מפני הורדות נוספות, בטענה כי תוכניתה של הממשלה להבריא את המגזר הבנקאי תעלה יותר מהצפוי ותוסיף לחובותיה הכבדים של המדינה.

	10	רכישות דירות בידי משקיעים ירדו בינואר ב-34%.	עוד עולה מנתוני משרד האוצר כי משקל המשקיעים בשוק ירד בחודש ינואר ל-25% בלבד. מספר העסקאות לרכישת דירה ירד בינואר ב-19% לעומת חודש דצמבר.
	11	רעידת אדמה בעוצמה 8.9 בסולם ריכטר בצפון יפן.	הרעש, הנחשב לחזק ביותר שפקד את יפן ב-140 השנים האחרונות, וגלי הצונאמי שבאו בעקבותיו, גרמו לאסון הומניטרי חמור בצפון המדינה ולפליטת קרינה רדיואקטיבית מחלק מהכורים הגרעיניים. לאסון השלכות על הכלכלה בטווח הקצר והבינוני, הן ברמה המקומית, והן על שוקי העולם.
	16	הבנק הפדרלי של ארה"ב הותיר את הריבית ברמה של 0.25%.	נוסף על כך השאיר הבנק את תוכנית ההרחבה הכמותית שלו, בסך 600 מיליארד דולרים, ללא שינוי. זאת בהתאם לתחזיות. הבנק התייחס לעלייה החדה של מחירי הסחורות באומרו כי "תחזיות האינפלציה לטווח הארוך נותרו יציבות".
	18	מועצת הביטחון של האו"ם אישרה אכיפת סגר אווירי על לוב.	הצעדים אושרו כדי להגן על האזרחים ברחבי המדינה מפני תקיפת כוחות קדאפי. אירועים אלו תרמו לזינוק במחיר הנפט בשוק. זאת אף על פי שלוב מפיקה רק כאחוז מהתפוקה העולמית.
	29	הבנק המרכזי של אירופה יזרים 60 מיליארד אירו לבנקים באירלנד.	זאת בעקבות הערכות כי תוצאות מבחני העמידות שנערכו לבנקים במדינה יהיו רעות מהצפוי קודם לכן.
	29	הסתיימה שביתת העובדים הסוציאליים.	לאחר 23 ימי שביתה הגיעו איגוד העובדים הסוציאליים ומשרד האוצר להסכמה על סיומה. במסגרת ההסכם יקבלו העובדים, בין היתר, תוספת של 22% לשכר במספר פעימות.
	29	ריבית בנק ישראל הועלתה ב-0.5 נקודת אחוז, ל-3%.	בנק ישראל הפתיע בהחלטה להעלות את הריבית בחצי אחוז, במטרה להתמודד עם עליית המחירים בנדל"ן ועם עליית מדד המחירים.
	30	הכנסת אישרה את החוק למיסוי הגז והנפט.	החקיקה, אשר נקבעה בהתאם למסקנות דוח ששינסקי, העלתה את המיסוי על הפקת גז בישראל. עיקר השינוי הוא בהטלת היטל חדש, המכונה "היטל גז", בגובה 20–50 אחוזים מרווחי חברות הגז. הגדרות החוק יחולו על כל המאגרים שטרם החלו להפיק מהם גז ונפט בפועל. כמו כן תוקם במסגרת החוק קרן השקעות לאומית, שתפקח על ניצול הכספים מרווחי הגז. לפי החוק תנוהל הקרן על ידי בנק ישראל, וזו תוכל להעביר חלק מהכנסותיה בכל שנה לטובת תקציב המדינה.
אפריל	7	פורטוגל מבקשת חבילת הצלה כלכלית.	פורטוגל היא המדינה השלישית באירופה המבקשת סיוע כלכלי עולמי. שר החוץ הודה כי ארצו זקוקה לסיוע בגלל חובות הענק של המדינה ובגלל הקושי שלה לגייס כספים בשווקים הבין-לאומיים.

8	עלייה נוספת ביתרות המט"ח של בנק ישראל	מנתוני בנק ישראל לסוף חודש מארס עולה שהייתה עלייה של 737 מיליוני דולרים לעומת סוף החודש הקודם. מרבית העלייה מוסברת ברווחי הבנק על המט"ח. היתרות הגיעו אפוא לשיא של כל הזמנים, לסך של כ-74.5 מיליארדי דולרים.
11	התפתחויות בריבית בעולם.	הבנק המרכזי האירופי העלה את הריבית בגוש האירו ב-0.25%, לראשונה זה שלוש שנים, לרמה של 1.25%. העלאת הריבית נובעת מהעלייה באינפלציה: ב-12 החודשים האחרונים עלה מדד המחירים בגוש ב-2.4%. בסין האינפלציה הגבוהה, בקצב שנתי של 4.9%, הובילה את הבנק המרכזי להעלאת ריבית רביעית בתוך חצי שנה, וזו עומדת כעת על 6.31%.
18	סוכנות הדירוג S&P מאיימת להוריד את דירוג האשראי של ארה"ב.	הסוכנות הותירה לארה"ב את דירוג האשראי המושלם AAA, אך הורידה את תחזית הדירוג מ"יציבה" ל"שלילית". לפי הסוכנות הצעד נובע מהבעיות הצפויות בתקציב המדינה בטווחים הבינוני והארוך עד 2013.
20	סוכנות הדירוג מודי'ס הורידה את דירוג הפיקדונות של חמשת הבנקים הגדולים בישראל.	בסוכנות תולים את הפחתת הדירוג לפיקדונות בדרגה אחת ברווחיות הנמוכה של הפעילות. עם זאת, בעקבות השיפור במצב הכלכלי שינתה מודי'ס לטובה את תחזית הדירוג לבנקים "לאומי", "הפועלים" ו"הבינלאומי" משלילית ליציבה.
24	ריבית בנק ישראל לחודש מאי הושארה ללא שינוי, 3%.	
26	מחיר הזהב עלה לשיא בעקבות חולשת הדולר.	מחיר הזהב הגיע למחיר שיא של 1,509 דולרים לאונקיית זהב.
27	הגבלה נוספת לרכיב הריבית המשתנה במשכנתאות.	במסגרת מהלכי בנק ישראל לצינון שוק הדיור הודיע הבנק כי רכיב ההלוואות לדיור בריבית משתנה יוגבל מעתה לשליש מסך ההלוואה. ההנחיה החדשה היא המשך לשני צעדים קודמים שנקט בנק ישראל במאי ובאוקטובר 2010.
28	עליית מחיר הדלק לשיא חדש.	העלייה הנמשכת של מחיר חבית הנפט, יחד עם הצמדת הבלו (מס הדלק) למדד האחרון, תביא את מחיר הדלק הקמעוני לשיא: מחיר ליטר בנזין 95 אוקטן יאמיר ל-7.62 ש"ח לליטר.